

Restituiri

■ Pitești ■

Revistă document a Centrului Cultural Pitești

Anul XVIII ■ Nr. 2 (56)/2020

Serie nouă ■ 4 lei

Magazinul de manufacturi și mărunțișuri din Strada Șerban Vodă (circa 1890), proprietatea lui Paul Blucher (n.1847, Berlin - d.1909, Pitești) căsătorit în 1876 cu Luise Voster (n.1855, Goppingen – d.1926, Pitești), succesor Wilhelm Blucher (n.1887, Pitești). (Fotografie reprodusă cu acordul deținătorului, Bogdan Radian din Pitești, strănepotul lui Paul Blucher).

Vezi **Mărcile de fabrică din orașul Pitești (1887-1948)**, p. 20.

Sumar

STUDII

dr. Marius ANDREESCU, *Filosofie socială în epoca lui Dimitrie Cantemir*

conf. univ. dr. habil. Claudiu NEAGOE, *Populația județului Muscel în epoca fanariotă*

DOCUMENTE PITEȘTENE

prof. Elena ȘTEFĂNICĂ, *Sănătatea populației - preocupare a Primăriei Pitești în secolul al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea*

drd. Octavian DĂRMĂNESCU, *Gheorghe Coculescu (1803-1865), protopopul Piteștilor*

Aurel RADU, *Mărcile de fabrică din orașul Pitești (1887-1948)*

FILE DE ISTORIE

drd. Florentina Adreea DIACONU, *Despre cunoștințe medicale și igienă în perioada epidemiilor de ciumă medievale*

MEMORII

ing. Nicolae COSMESCU, *Motorsportul argeșean se conjugă la...trecut! (XXIV)*

prof. Florin-Gabriel RĂȚOI, *IN MEMORIAM Narcis-Ionuț GHERGHINA (12.10.1979-11.04.2008)*

dr. Marin TOMA, *Mihail Diaconescu (1937-2020)*

Restituiri Pitești

DIRECTOR DE ONOARE:

prof. Marius CHIVA

CONSILIUL ȘTIINȚIFIC:

conf. univ. dr. Claudiu NEAGOE

cercet. șt. III dr. Oana Andreia SÂMBRIAN

COLECTIVUL DE REDACȚIE:

Redactor-șef: dr. Marin TOMA

Secretar de redacție: Simona FUSARU

Redactori:

prof. dr. Elena ȘTEFĂNICĂ

drd. Octavian DĂRMĂNESCU

ing. Nicolae COSMESCU

Relații cu publicul: Carmen SAITA

ADRESA REDACȚIEI:

Centrul Cultural Pitești,

Calea Craiovei, nr. 2 (Casa Cărții)

Tel./fax.: 0248 219976

www.centrul-cultural-pitesti.ro

e-mail: restituiripitesti@gmail.com

Revista *Restituiri Pitești* apare trimestrial sub egida Consiliului Local și a Primăriei Pitești. Revista publică articole pe teme de istorie universală și românească, sociologie politică, antropologie socială și culturală, precum și documente variate din Arhivele Naționale ale Statului, Arhivele Militare Române și arhive personale.

Responsabilitatea pentru conținutul articolelor revine în totalitate autorilor (art. 206 C.P.).

Reproducerea articolelor sau a documentelor publicate se poate face numai cu indicarea autorului articolului și a titulaturii revistei.

Textele și fotografiile aduse în redacție nu se înapoiază.

ISSN: 1583-5863

Editor - Centrul Cultural Pitești

Tiparul executat la TIPARG S.A.

FILOZOFIE SOCIALĂ ÎN EPOCA LUI DIMITRIE CANTEMIR

Dr. Marius ANDREESCU

I. Dimitrie Cantemir și epoca sa

Dimitrie Cantemir s-a născut la 26 octombrie 1673, în satul Silișteni pe malul râului Elan în ținutul Fălciu, azi în comuna Dimitrie Cantemir din județul Vaslui. A fost fiul domnului moldovean Constantin Cantemir. După alte date s-ar fi născut la Iași. La 14 ani a fost nevoit să plece la Constantinopol unde a stat 12 ani, ca zălog al credinței tatălui său pe lângă Înalta Poartă, înlocuindu-l pe Antioh, devenit ulterior domn al Moldovei. Tatăl său, Constantin vodă, dorea să facă din fiul său un om învățat, de aceea a ales ca educator al lui Dimitrie pe dascălul Ieremia Cacavelas, din Creta, un grec cu studii la Veneția, Oxford, Leipzig și Viena. Ieremia Cacavelas a fost traducătorul din limba latină în limba greacă (în 1687), a lucrării *Vitae Pontificum* [Viețile Papilor], scrisă de episcopul Platina. Acesta a avut o mare influență asupra formării spirituale a lui Dimitrie Cantemir. Educația pe care a primit-o de la Cacavelas a fost cu puternice accente mistice fapt ce intra oarecum în contradicție cu formația rațională a viitorului domn al Moldovei. Cantemir a urmărit în anii maturității să se dezbare de această înrăurire, părăsind fondul mistic al cugetării.

În perioada martie-aprilie, după moartea tatălui său, a fost ales de boierii mari, domn al Moldovei, la 19 ani. Dar după o domnie care a ținut mai puțin de trei săptămâni și care nu a fost recunoscută de Poartă, turcii au impus în scaunul domnesc pe Constantin Duca (la 18 aprilie 1693).

Dimitrie Cantemir s-a întors la Constantinopol pentru a-și continua studiile la Academia Patriarhiei Ecumenice, filială spirituală a universității de la Padova. Aici erau profesori care predau geografia, anatomia și deschideau elevilor cunoașterea tezaurilor literaturii clasice, elină și latină. A învățat la Constantinopol limbile orientale: turca, persana și araba, unde a avut ca maestru pe eruditul Es'ad Efendi (Dimitrie Cantemir cunoștea 11 limbi), dar s-a inițiat și în domeniul cultelor, literaturii, muzicii și religiei islamice. Matematicianul turc Saadi l-a învățat limba turcă. Cu prilejul unui război turco-austriac a traversat Banatul. Cantemir a asistat la înfrângerea oștirilor sultanului turc, conduse de marele vizir Elmas Mehmed pașa, în bătălia de la Zenta (10 septembrie 1697), unde turcii au fost zdrobiți de trupele austriece conduse de Eugen de Savoia.

Din 1695 a fost capuchehaie, adică reprezentant la Constantinopol al fratelui său Antioh, acesta fiind ales domn. La sfârșitul anului 1697, Cantemir s-a aflat la Adrianopol, unde a desăvârșit prima parte din lucrarea *Divanul sau Gâlciava înțeleptului cu lumea*, scriere de teozofie și etică creștină, alcătuită sub influența dascălului său, Ieremia Cacavelas. A tipărit-o în dublă versiune, greacă și română, la 30 august 1698, la Iași. Cacavelas a elogiat opera elevului său într-un stil retoric, socotind-o minunată și "împodobită cu ritoricesc meșteșug". La Constantinopol și-a construit un palat pe malul Bosforului, unde a locuit împreună cu familia sa (1700).

S-a căsătorit în 1699 cu fiica lui Șerban Cantacuzino Voievod, Casandra (1681 - 1713). Dimitrie era în acea

perioadă la Constantinopol însă a venit în grabă la Iași, unde "au făcut nuntă domnească la 9/19 mai 1699, în tirgu la Iași, după obiceiul domnilor." (Ion Neculce). Casandra i-a dăruit pe Matei, Constantin, Șerban, Maria, Antioh- viitorul poet, scriitor și diplomat rus Antioh Cantemir (1708-1744) și Smaranda.

Turcii l-au proclamat domnitor al Moldovei la 23 noiembrie 1710, iar Cantemir sosea în capitala Moldovei la 10 decembrie 1710. Noul domn-cărturar a încheiat la Luțk în Rusia, la 13/24 aprilie 1711, un tratat secret de alianță cu Petru cel Mare, țarul Rusiei, în speranța eliberării țării de sub dominația turcă. Se prevedea integritatea granițelor și faptul că ele vor fi apărate de armata Moldovei. Conform unei scrisori a țarului adresată generalului Șeremetiev la 7 mai 1711, întregul text al Tratatului a fost redactat de Dimitrie Cantemir, iar Petru cel Mare a confirmat acest text ce i-a fost trimis de domnul Moldovei. Tratatul de la Luțk a fost semnat de Petru cel Mare și de ministrul său, contele Golovkin. Tratatul conține 17 articole. Prin Tratat se stipula că domnia sa va rămâne pe viață, iar Scaunul Moldovei va fi transmis pe cale ereditară, în familia Cantemir, afară de cazul în care unul dintre domni s-ar lepăda de Rusia și de ortodoxie (art. III). "După vechiul obicei moldovenesc, toată puterea să fie la domn" (art.VI). Articolul al XI-lea prevedea retrocedarea la Moldova a Tighinei și Buceagului, cu cetățile de la Dunăre, Chilia și Cetatea Albă, pierdute în vremea lui Ștefan cel Mare și a lui Petru Rareș.

Dimitrie Cantemir a fost un admirator al lui Petru cel Mare, a dorit să introducă și în Moldova principiile absolutismului luminat. A încercat să pună capăt rivalităților dintre diferitele grupări boierești.

După numai un an de domnie (1710-1711), s-a alăturat lui Petru cel Mare în războiul ruso-turc, dar Moldova nu a fost sub suzeranitate rusească. După ce armata rusească și contingentele moldovenești au fost înconjurate de uriașă armată a marelui vizir Mehmed Pașa (Baltadji) și au fost înfrânte de turci în Bătălia de la Stănilești, neputându-se întoarce în Moldova, s-a refugiat în Rusia (la 16 iulie 1711), unde a rămas cu familia sa. În ziua de 16 iulie 1711 Dimitrie Cantemir părăsește pentru totdeauna orașul Iași, trece Jijia la Popricani și se întâlnește cu Petru cel Mare la Zagarancea. Printre demnitarii care au pribegit cu domnul peste hotare s-a aflat și hatmanul Ion Neculce. În *Encyclopediia Britannica*, ediția a IX-a se menționează că Petru cel Mare a refuzat să-l predea pe aliatul său către turcii victorioși și l-a luat cu el în Rusia. Dezastrul de la Stănilești și refugiarea lui Cantemir peste Nistru au dus la anularea actului rezultat din acceptarea prevederilor Tratatului ("diplomei") de la Luțk. Dimitrie Cantemir a stat în Rusia doisprezece ani, până la moarte, în 1723. Primii ani i-a petrecut în Ucraina, pe moșiile dăruite de țar, care cuprindeau domenii vaste în provinciile Kursk, Seva, Moscova, fiind înconjurat de oștenii moldoveni, țărani liberi și mazilii care l-au urmat pe domn în exil.

A devenit consilier secret al lui Petru I pentru problemele Orientului și membru al senatului și a desfășurat o activitate științifică rodnică. Lângă Harkov i s-a acordat un domeniu feudal, satul Dmitrovska, ce va fi rebotezat Dmitrovsk sub țarina Ecaterina a II-a. A fost investit cu titlul de "Principe Serenissim al Rusiei" prin ucazul lui Petru cel Mare de la 1 august 1711. A contribuit la cartografierea Rusiei. Colecția sa de hărți, scrise în latină, se află în Arhiva Cabinetului lui Petru cel Mare de la Petersburg. Cantemir este ctitorul unei mănăstiri grecești de la Moscova, ridicată după arhitectura din țara sa, ale cărei planuri se pare că le-a desenat personal.

În anul 1714, Dimitrie Cantemir devine membru în *Societas Scientiarum Brandenburgica*, ulterior cunoscută sub numele de Academia din Berlin. La 11 iulie 1714, Academia îl acceptă în rândurile sale și îi acordă diploma de membru, semnată de vicepreședintele Johann Carol Schott, în absența președintelui Academiei, Leibniz.

După primirea în Academie, D. Cantemir a scris *Descriptio Moldaviae* (*Descrierea Moldovei*) și *Istoria moldo-valahă* (în latină, *Historia moldo-vlachica*). Ca membru al Academiei din Berlin a corespondat cu Leibniz, încercând să stabilească principiile fondării unei Academii Ruse.

A murit în Rusia, la 21 august 1723, în satul său Dmitrovska (azi Dmitrovsk-Orlovski) după campania lui Petru cel Mare la Marea Caspică în zona Derbent, în urma unui diabet avansat, și a fost înmormântat într-o criptă din biserica Sf. Nicolae din Moscova, construită după planurile sale și cu hramul ca al Bisericii Sf. Nicolae, zisă și *Biserica Sf. Nicolae domnesc* din Iași (deoarece a fost a curții domnești).

II. Dimitrie Cantemir istoric, filosof și gânditor umanist

Dimitrie Cantemir este cel mai de seamă gânditor umanist român din această perioadă și totodată autor al primelor scrieri filosofice originale românești.

Epoca în care a trăit este marcată în occidentul european de o puternică renaștere spirituală. Începe să se afirme cu pregnanță în științe și filosofie ideile umaniste și teoriile iluministe. Omul nu mai este considerat un individ ci o

persoană înzestrată cu rațiune și libertate dar și cu drepturi naturale intangibile pe care le poate opune statului. În acest context, sunt create teorii importante privind existența socială și democratizarea vieții. Înțelegerea rațională a lumii și a existenței în general, posibilitatea cunoașterii raționale și posibilitatea științelor sunt principalele trăsături ale marilor sisteme filosofice ale vremii. Leibniz, Hume, Hobbes, Locke, Voltaire sunt numai câțiva din reprezentanții cei mai de seamă ai gândirii filosofice, istorice, sociale și juridice din această epocă.

Putem afirma că Dimitrie Cantemir este unul dintre cei mai importanți gânditori și creatori din perioada secolelor XVII și XVIII. O astfel de afirmație este susținută de întreaga operă a domnitorului Moldovei, de erudiția și spiritul său enciclopedic dar și de recunoașterile internaționale ale vremii. Dimitrie Cantemir a fost primul academician român și primul român membru al unei academii europene. Personalitatea marelui cărturar și umanist este complexă fapt ce îl deosebește de alți gânditori ai epocii sale. El a fost un savant, dar și un om politic cu vederi umaniste, un luptător al independenței Moldovei de sub suzeranitatea turcă. Putem spune că a fost primul filosof al istoriei și un istoric desăvârșit al umanismului și iluminismului european.

În acest context dorim să prezentăm în sinteză concepția istorică și filosofică a lui Dimitrie Cantemir în contextul altor concepții ale unor filosofi umaniști ai acestei epoci, a ceea ce putem numi filosofia socială a vremii. Am ales pentru acest studiu să prezentăm unele aspecte ale filosofiei sociale creată de Thomas Hobbes și respectiv John Locke, nu atât în dorința de a realiza o comparație cu ideile marelui cărturar român Dimitrie Cantemir, ci în dorința de a plasa personalitatea acestuia în contextul epocii și a sublinia contribuția sa creatoare la gândirea umanistă și iluministă europeană.

Concepția despre lume a lui Dimitrie Cantemir a cunoscut de-a lungul vieții cărturarului o evoluție în direcția accentuării tendințelor laice și raționaliste. Lucrările sale din tinerețe, deși plătesc tribut teologiei și scolasticii, mărturisesc despre contactul autorului lor cu știința și filosofia Renașterii și cu raționalismul aristotelic.

Prima sa operă "Divanul sau gâlceava înțeleptului cu lumea" (1689) afirmă o concepție optimistă despre om, desigur că în limitele moralei creștine. "Divanul" constituie o expresie a tendințelor laice și raționaliste, umaniste, care se afirmă în cultura română în sec. al XVII-lea.

Scrierea "Imaginea de nedescris a științei sacre" (1700) încearcă să integreze fizica, întemeiată pe recunoașterea determinismului natural, într-un sistem teist. Totodată, această scriere atestă un interes pentru astrologie, pentru științele oculte, "sacre", interes specific multor reprezentanți ai Renașterii europene.

"Micul compendiu de logică" (1700) este o apoteoză a rațiunii. Știința omenească nu mai e un "viciu", și mai ales, logica nu mai este o "născocire a diavolului", ca în "Imaginea de nedescris a științei sacre", ci o "comoară a disciplinelor minții", "cheia porților celor mai bine ferecate ale filozofiei", "lumina naturală", prin care omul ajunge la adevărata înțelepciune.

Opera de maturitate a lui D. Cantemir se caracterizează prin tendința de separare a științei, domeniului rațiunii, al argumentării logice, de teologie, domeniu al credinței. Aceste lucrări sunt "Istoria ieroglifică" (1705), "Interpretarea naturală a monarhiilor" (1714), "Descrierea Moldovei" (1715), "Creșterea și descreșterea Porții Otomane" (1714-1716),

“Hronicul vechimii româno-moldo-vlahilor” (1717-1723), “Sistema religiei mahomedane” (1722) ș.a.

Fenomenele naturale și istorice se supun, potrivit concepției lui Cantemir, determinismului causal. Există o “ordine a naturii” și tocmai aceasta este obiectul științei, al cunoașterii raționale. Gânditorul separă în spirit raționalist, cunoștințele dobândite pe calea cercetării faptelor de convingerile izvorâte din credință, delimitează planul teologic de cel filosofic. El definește, în “Istoria ieroglică”, “filosofia fizică” care se ocupă de studiul “corpurilor naturale” de credință a cărei lucrări “nici dovadă au, nici a să dovedi să pot”. Dimitrie Cantemir subliniază importanța simțurilor și a experienței în cunoaștere: “Toată știința în povață simțurilor să află”, “toată cunoștința și toată știința din înaintea mergătoarea simțire purcede”. De asemenea, pentru stabilirea adevărului, important este experimentul: “experiența și ispita lucrului mai adevărată poate fi decât toată socoteala minții”.

Știința și filosofia au misiunea de a cerceta cauzele lucrurilor, ele nu trebuie să se limiteze la înregistrarea faptelor, ci să afle cauzele fenomenelor, să arate “nu numai cum și ce s-au făcut”, ci și “pentru ce așa s-au făcut”. Cantemir afirmă existența unei ordini neîntrerupte a naturii și chiar a unei evoluții a lucrurilor după o lege a mișcării ciclice, care presupune parcurgerea unor momente de creștere și descreștere. În spiritul deismului Cantemir nu admite intervenția divinității în desfășurarea lucrurilor. Creatorul, - afirmă el, - “zidirea săvârșind, de lucru să odihnește”, iar mai departe “din veci și până în veci zidirea ca o slujnică după poruncă nepărăsit aleargă”. În opera sa este subliniată totodată ideea că ordinea naturală niciodată nu poate fi încălcată, nici chiar de natura însăși, care nu-și poate modifica regulile.

Ca umanist, Cantemir a afirmat demnitatea omului, îndepărtându-se de doctrina bisericească despre coruperea naturii umane. Binele public, interesele obștești, apărarea moșiei sunt norme supreme ale conduitei sociale preconizate de cărturar și traduse în faptă în primul rând de el însuși, prin opera și activitatea sa. Cantemir cere ca omul să fie apreciat după învățătura și faptele sale și nu după origine. După Cantemir, omul este cea mai nobilă dintre toate făpturile. Noblețea omului rezidă în rațiune, care îi conferă titlul de ființă conștientă de libertatea sa și de participarea prin aceasta la moralitate. În vreme ce toate creaturile naturii urmează inconștient ordinea naturii așa cum a fost creată inițial de divinitate, omul are de la început “socoteala sfârșitului” (conștiința scopului).

Pentru Dimitrie Cantemir omul nu mai este “rob, ci stăpân lumii”, el e “cea mai de-a firea și cea mai evghenichă”, cea mai nobilă dintre toate ființele. În concepția sa omul este o ființă rațională și liberă, care poate și trebuie să se călăuzească în viață după “socoteala cea dreaptă”, care îi permite “pe greșitoarea poftă să o stăpânească”. Scrierile istorice ale lui Cantemir sunt pătrunse de patriotism și umanism civic. Ele sunt menite, pe de o parte, să dovedească romanitatea și continuitatea poporului român, pe de altă parte, iminenta decădere a Imperiului otoman. Demonstrând originea “nobilă”, latină a poporului român, unitatea și continuitatea sa, cărturarul patriot lupta pentru apărarea ființei poporului său. Mândria pentru originea romană a poporului român se asociază la Cantemir cu elogiul adus civilizației antice, culturii greco-romane. El îi laudă pe elini pentru că sunt întemeietorii civilizației și în aceasta vede titlul de noblețe al vechilor greci. Tot astfel

consideră că noblețea poporului său constă în faptul că este moștenitorul și continuatorul acestei civilizații. El a elogiât civilizația umană, “orânduiala și cinstea omenească”, considerând ca întemeietori ai acesteia pe “elinii” din antichitate și a afirmat ideea unicității civilizației omenești. În spirit umanist și chiar iluminist, Dimitrie Cantemir afirmă despre epoca în care trăiește că se caracterizează prin trezirea la lumină după “întunericul” de până atunci.

O contribuție deosebită are Cantemir în domeniul filosofiei istoriei. Concepția sa asupra istoriei afirmă existența unei ordini naturale, a unei legi istorice a evoluției ciclice, căreia i se supune orice existență particulară, orice formă statală, orice “monarhie”. Scurta scriere “Interpretarea naturală a monarhiilor” este consacrată demonstrării pe plan teoretic a ideii succesiunii naturale a monarhiilor într-o ordine anumită și poate fi considerată ca una dintre primele încercări de filosofie a istoriei din Europa modernă.

Cantemir este unul dintre primii învățați europeni care au susținut ideea creșterii și descreșterii imperiilor. În “Interpretarea naturală a monarhiilor” (1714) schema medievală a celor patru monarhii este supusă unei interpretări raționaliste. Cantemir își propune să arate “modul natural al nașterii, creșterii, decăderii și în sfârșit al pieirii acestor monarhii”.

Formularea “creșterii și descreșterii” ca lege istorică universală îl apropie pe cărturarul român de iluminism, scrierea lui precedând cu aproape două decenii lucrarea lui Montesquieu “Considerations sur les causes de la grandeur des Romains et de leur decadence”. Cantemir a aplicat concepția sa despre evoluția imperiilor în cartea consacrată istoriei Imperiului Otoman și în “Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor”. Dimitrie Cantemir consideră istoria o știință cu anumite “canoane” – cum ar fi apelarea la documente, aprecierea critică și interpretarea izvoarelor, probarea faptelor, evidențierea cauzelor fenomenelor etc. El formulează un principiu metodologic modern când precizează că istoria “nu pofteste credință”, ci “știință”. Astfel, opera lui Dimitrie Cantemir se înscrie în coordonatele umanismului renascentist de nivel european și reprezintă o deschidere spre ideile filosofiei moderne.

Prin multilateralitatea preocupărilor, prin îmbinarea creației științifice cu cea artistică, prin unitatea dintre creatorul de cultură și omul de acțiune, Dimitrie Cantemir amintește de titanii Renașterii. Gândirea și opera sa, străbătând distanța de la scolastică la umanism și știința europeană modernă, reprezintă, prin excelență, o întrupare a sintezei dintre cultura Orientului și cea a Occidentului. Încercarea de a construi un sistem teologico-filosofic propriu, întreprinsă în tinerețe, în cartea “Imaginea de nedescris a științei sacre” (1700), a fost abandonată de Dimitrie Cantemir în anii de maturitate. Această încercare merită totuși să fie apreciată, deoarece în lumea ortodoxă timp de secole nimeni nu întreprinsese ceva similar. Lucrările fondatorilor neoaristotelismului grec reprezentau doar comentarii la opera aristotelică și nu sisteme proprii. Deși construit în jurul unor extrase din opera fizicianului și filosofului flamand din perioada Renașterii Van Helmont (1577-1644), care ieșise din atenția publicului cultivat occidental de mai bine de o jumătate de secol, sistemul teologico-filosofic al lui Dimitrie Cantemir dezvoltă unele puncte de vedere originale pentru sud-estul Europei în probleme ale cunoașterii, ale universalilor, ale raportului dintre liberul arbitru și predestinație, insistând în ultimă

instanță asupra ideii de „ordine naturală” ca fiind necesară și imuabilă.

Marele merit al lui Dimitrie Cantemir în istoria culturii românești este de a fi cel dintâi autor de scrieri filosofice și creator al terminologiei filosofice. „Divanul, sau gâlceava Înțeleptului cu Lumea, sau giudețul sufletului cu trupul”, tipărit, în 1698, la Iași, în limbile română și greacă, reprezintă primul tratat de filosofie morală în cultura română și tot odată prima afirmare a crezului umanist al lui Dimitrie Cantemir. Talentul de mare scriitor al principelui moldovean s-a manifestat în capodopera sa literară - „Istoria ieroglifică”(1705), în care sunt exprimate ideile sale politice fundamentale: necesitatea eliberării Moldovei de sub dominația otomană și instaurării unui stat domnesc autoritar de tipul monarhiei absolute, domnia ereditară a familiei Cantemir etc.

În Rusia, Dimitrie Cantemir devine sfetnicul intim al țarului în problemele de politică orientală, membru al Senatului, cea ce echivalează cu postul de ministru. Aici își scrie el principalele opere științifice, care i-au adus consacrarea ca savant cu renume european și alegerea ca membru al Academiei din Berlin, fiind totodată și unul dintre primii candidați la postul de președinte al Academiei de Științe din Petersburg. Dacă operele filosofice ale lui Dimitrie Cantemir, majoritatea scrise la Constantinopol, privesc din perspectiva culturii europene occidentale, poartă pecetea unei anumite izolări provinciale, sud-estul european menținându-se încă departe de marile curente ale filosofiei moderne, opera științifică a cărturarului moldovean se situează întru totul la nivelul științei europene a vremii. Metoda și spiritul scrierilor sale de istorie, geografie, orientalistă marchează o deschidere spre modernitate.

III. Thomas Hobbes și filosofia sa socială

Filosoful s-a născut în anul 1588 și a fost contemporanul mai tânăr, secretarul și, din anumite puncte de vedere, continuatorul filosofiei lui Bacon. Hobbes a trăit în perioada marilor transformări, care au pregătit revoluția burgheză din 1648 și, datorită acestui fapt, problemele politice de reformare a societății au fost pentru el de mare actualitate. În lucrarea sa cea mai importantă, „Leviathan”, sunt expuse principalele idei ale concepției sale filosofice în general, dar și în ceea ce privește statul, societatea și omul. De remarcat că în această celebră operă autorul se îndepărtează până la un punct de concepția sa promonarhică și își manifestă adeziunea, cel puțin în parte, cu idealurile revoluției burgheze din Anglia. Pentru tema noastră de cercetare prezintă importanță deosebită și lucrarea sa „Elemente de drept natural și civil”, scrisă în anul 1640, dar publicată mult mai târziu. Opera cuprinde concepția filosofică și politică a lui Hobbes despre societate și stat și se propun criterii de legitimare a puterii monarhice și sunt expuse ideile principale în legătură cu raporturile dintre societate și stat. Ulterior, fiind refugiat în Franța, scrie lucrarea „Despre cetățean”, în care încearcă să scoată în evidență beneficiile părții civile și materializează atitudinea critică față de concepția raționalistă specifică filosofiei lui Descartes.

Celebrul autor Hoffding considera că: „Hobbes este un gânditor penetrant și energic. Eserile sale, care fac din cunoașterea științifică baza întregii noastre științe a existenței, sunt cele mai studiate dintre toate eserile

analoage ale timpurilor moderne. Sistemul edificat de el este sistemul materialist cel mai profund al acestei perioade”¹.

Fără a dori să realizăm o analiză în detaliu a concepției filosofice exprimată în lucrările marelui filosof, subliniem câteva dintre ideile fundamentale care, în opinia noastră, caracterizează sistemul propus de el pentru a înțelege mai bine teoria sa asupra contractului social.

Potrivit concepției lui Hobbes, cunoașterea științifică este diferită și chiar opusă radical percepției sensibile. Cunoașterea științifică se deosebește de senzație și chiar de memorie, pentru că nu are ca obiect final fenomene izolate. Specificul ei este acela că se ridică la cauzele fenomenelor, iar cauzele fenomenelor sunt principiile acestora care fac posibilă cunoașterea originii fenomenului. Datorită acestui fapt, în opinia lui Hobbes, cunoașterea cu caracter științific este deosebită de teologie, aceasta din urmă studiind ceea ce este etern, fără început. În lucrarea sa „Elemente de drept natural și civil” filosoful sublinia: „Știința începe prin definirea ideilor fundamentale (...) ideile fundamentale nu pot fi, la rândul lor, obiect de demonstrație, ci numai de definiție. Aceste principii sunt cunoscute în sine, cunoaștere fără de care ele nu vor fi principii. Fiind fixată printr-o denotație arbitrară, ele sunt create de noi înșine”².

În concepția autorului, principiile stau sub semnul unui arbitrar absolut. Omul poate ajunge la formularea acestor principii numai prin analiza datului sensibil. În esență, fenomenele sunt identificate cu principiile cunoașterii, iar senzația este principiul cunoașterii științifice. Hobbes consideră că toată știința, inclusiv știința dreptului și știința politică, derivă din senzație și noi nu putem descoperi cauzele proprii ale fenomenelor decât pornind de la senzație. În acest fel, filosoful se distanțează de raționalismul cartezian, precum și de concepțiile filosofice cu caracter iluminist și raționalist care aveau să apară și să se dezvolte în secolele XVIII și XIX. Este și motivul pentru care filosoful a fost considerat un gânditor materialist.

Principiul fundamental la care se referă filosoful este „schimbarea ca mișcare”. El face distincția între mișcarea în ea însăși și apariția sa, afirmând că ceea ce există în mod real este numai mișcarea. Concepând mișcarea ca pe un principiu suprem, Hobbes își limitează propriile idei materialiste. Astfel, mișcarea produce și aparența în sensul de fenomenalitate, pe care el o numește conștiință.

Majoritatea exegeților consideră că Hobbes promovează un sistem filosofic opus teologiei și chiar cu accente ateiste. Deși a recunoscut formal o cauză primă, în realitate aceasta este un paravan care să-i disimuleze tendințele agnostice și chiar ateiste. În logica argumentării filosofului, totuși Dumnezeu există, chiar dacă nu în sensul teologiei, ci ca „legiuitor”. Pentru Hobbes, legea, în general, nu este o construcție arbitrară, ci un comandament, un imperativ, cum ar fi spus Kant. Pentru ca un astfel de imperativ să fie dat, trebuie să existe cineva care să comande, să aibă puterea să facă legea, iar în cazul legii naturale acesta nu poate fi decât Dumnezeu. Pentru Hobbes, acest „Dumnezeu” nu este cauza primă în sens teologic sau filosofic, ci „prima putere din toate puterile”, incompresibilă și omnipotentă, dar corporală, pentru că filosoful nu vede nicio dificultate în a concepe „o materie gânditoare”. În esență, pentru el, Dumnezeu este substanță, iar substanța și corpul sunt același lucru³.

Este important a se sublinia pentru a înțelege concepția despre stat și societate, că, pentru filosof, credința în Dumnezeu nu este negată, dar motivele acesteia nu sunt

cele ale teologiei, ci acelea pe care Hobbes le pune la baza întregului său sistem, adică speranța de a obține anumite avantaje și de a evita anumite daune. De remarcat că în opera sa gânditorul respinge din câmpul cercetării atât teologia, cât și filosofia primă, respectiv metafizica, deoarece aceasta din urmă nu se ocupă de „cauzele prime”, ci are ca obiect simple concepte nominative, preocuparea filosofiei fiind, în opinia sa, o delimitare corectă a conceptelor, a numelor pe care știința le propune în procesul de cunoaștere sensibilă a realității.

Ideile pe care noi le putem formula ca urmare a cunoașterii sensibile sunt întotdeauna finite și limitate, astfel că o cunoaștere a infinitului este imposibilă. Conceptul de infinit nu poate fi utilizat în cunoașterea științifică. Cu toate acestea, autorul susține că aceste limite aparțin numai spiritului nostru, și nu lucrurilor ca atare.

Concepția despre *Persoana supremă* și, respectiv, atribuțiile acesteia, etern, generabil și incompresibil, nu vor avea pentru Hobbes valoarea unei filosofii prime, deoarece orice preocupare metafizică trebuie să definească numele, semnificând concepte simple necesare cunoașterii. În acest fel, orice încercare teologică sau filosofică de a gândi *Ființa supremă* este exclusă de către Hobbes.

În ceea ce privește ideile politice și sociale ale lui Hobbes, remarcăm încă de la început că ele stau sub aceleași principii ca și ideile sale despre existență în general. De aceea, el consideră politica și dreptul ca pe o știință. Viața etică și socială este fondată pe spiritul de conservare al ființei umane. Pentru Hobbes, etica și politica sunt științe constructive, ca și geometria sau mecanica. Astfel, toate legile morale și politice presupun ca efect un *contract voluntar* între oameni, care are ca scop să instituie o viață socială, posibilă în condiții sigure. În conținutul acestui „contract” se pot deduce diferite reguli juridice și politice.

Regulile unui astfel de contract sunt strict pragmatice, deoarece se bazează pe utilitate și pe conservarea ființei umane. Hobbes consideră că „dreapta rațiune” este suficientă pentru a găsi legea justă, echitabilă, fără a recurge la un instinct universal sau la un consimțământ general. Astfel, *rațiunea utilitară* este considerată a fi suficientă pentru a da un fundament dreptului, și nu rațiunea concepută în elementele sale de universalitate, așa cum considerau teoreticienii dreptului natural sau, mai târziu, reprezentanții filosofilor raționaliști.

Importantă pentru concepția sa politică și socială este ideea susținută în mod constant de Hobbes, că *omul nu este sociabil de la natură*. În natura sa, apreciază filosoful, omul este egoist, caută numai binele său propriu și este insensibil față de persoanele de lângă el. Dacă omul ar fi privit ca guvernat numai de natura sa, ar trebui să se ajungă inevitabil la un război permanent între fiecare individ și semenii săi, pentru că fiecare ar căuta să obțină un folos în dauna celorlalți. Așa cum afirmă în mod constant filosoful în opera sa: „Condiția omului, așa cum era ea în starea de natură înainte de a intra în viața socială, este o stare de război al tuturor împotriva tuturor”⁴. Hobbes consideră că ceea ce face posibilă relația interumană și instituirea societății este o predispoziție pur umană, care îl face pe om să se diferențieze de lumea animală, și anume „dorința” pe care omul o susține prin intermediul limbajului. Aceste două aptitudini, *dorința* și *limbajul*, stau la baza relațiilor interumane și fac posibilă instituirea societății civile.

Similar cu unele dintre concepțiile existențialiste contemporane, Hobbes consideră că ceea ce caracterizează

ființa umană în starea sa prosocială este o dublă îngrijorare: îngrijorarea că natura nu-i asigură tot ceea ce este necesar pentru a-și conserva propria existență, iar, pe de altă parte, îngrijorarea față de conduita persoanei de lângă el, pe care nu o poate cunoaște sau prevedea. Existența celui alt introduce un factor de incertitudine care practic dublează îngrijorarea pe care omul o are în starea sa solitară și naturală. Remarcăm încă o dată similitudinea acestor idei cu unele dintre tezele susținute de Sartre sau Heidegger. Apariția celui alt transformă, în concepția lui Hobbes, îngrijorarea în frică. Relațiile interumane vor fi astfel minate din interior de neîncredere, rivalitate și căutarea mutuală a superiorității. Ceea ce Hobbes numește starea de război nu este nimic altceva decât această condiție unde oamenii, împărțiți în interior între frica de moarte și căutarea gloriei, cad inevitabil în relații de animozitate. Dar aceasta este și starea care trezește în fiecare conștiința necesității instituirii unei puteri politice, care, ținându-i pe toți la respect, va putea să stabilească principiile unei păci sau unei concordii civile⁵.

Având ca bază această concepție care, în esență, afirmă că în stare naturală omul este egoist, supus îngrijorării și angoasei, dar are totuși vocația, prin limbaj și dorință, de a socializa cu alții, Hobbes își fundamentează teoria sa despre stat. În „Leviathan”, filosoful susține ideea că statul este întemeiat printr-un „act voluntar”, prin care fiecare om se angajează față de fiecare altul de a investi un terț (viitorul suveran) cu dreptul de a-l guverna: „O convenție a fiecăruia cu fiecare s-a făcut ca și cum fiecare i-ar spune fiecăruia: autorizez acest om sau această adunare și abandonez dreptul meu de a mă guverna eu însumi, cu condiția ca și tu să-i abandonezi dreptul tău și ca tu să-i autorizezi toate acțiunile sale în aceeași manieră”⁶. Aceasta este expresia sintetică a „contractului social” în gândirea filosofică a lui Hobbes.

Elementul de noutate care apare în această formulare este „conceptul de autorizație”. În baza acestui concept se pot observa raporturile care se realizează, pe de o parte, între supuși și suverani, iar pe de altă parte, raporturile supușilor între ei. De asemenea, în gândirea lui Hobbes acest concept explică legitimitatea statului și a puterii suverane. Astfel, prin „conceptul de autorizație” oamenii sunt autorii unei voințe politice a cărei exercitare însă aparține suveranului. Cu alte cuvinte, suveranul (monarhul) este autorizat de către membrii societății și el nu acționează decât în numele supușilor săi. Pe de altă parte, supușii acționează doar prin suveran. Se poate observa că această formulare este foarte apropiată de teoria reprezentării și de principiile moderne ale suveranității.

În concepția lui Hobbes, există două contracte sociale: cel prin care indivizii se asociază între ei și un al doilea contract prin care membrii societății cedează toate drepturile suveranului. Cu privire la teoria legii, remarcăm că în gândirea filosofică a lui Hobbes se pot identifica două categorii: legile civile, care reglementează relațiile între membrii societății și, pe de altă parte, legile pozitive, respectiv legile statului. Referitor la legile pozitive – în concepția modernă legile cu caracter normativ, Hobbes afirma că „autoritatea, și nu adevărul, este aceea care face legea”. Legea este expresia voinței celui care dispune de dreptul de a comanda; ea nu este validată nici de particulari, nici de juriști, ci de unicul legislator, care este suveranul, singura sursă a legitimității legii pozitive.

Având ca bază contractul social, statul apare, în concepția filosofului, ca fiind ideea apărării fericirii omului. Prin

intermediul statului se exprimă, în cel mai înalt grad, necesitatea părții sociale, deoarece statutul rezultat din contract este antipodul stării naturale a omului, singurul în măsură să aducă „liniștea ființei umane”.

Așa cum se remarcă în literatura de specialitate, concepția lui Hobbes duce în cele din urmă la totalitarism, deoarece contractul social nu limitează statul în exercițiul puterii suverane, ci doar o justifică pe aceasta, îi creează legitimitatea de care are nevoie.

Însuși filosoful insistă asupra acestui aspect, considerând statul ca fiind o persoană transcendentă, distinctă de persoanele care o compun, fapt sugerat de denumirea lucrării sale fundamentale, „Leviathan”, ceea ce înseamnă un monstru format din indivizi lipiți pe carapacea sa și care ține în mâinile sale crosa și sabia. Puterea suverană a statului transcende voința particularilor care îl compun. Suveranitatea puterii este absolută, indivizibilă și inviolabilă. Titularul acestei puteri, care, după caz, poate fi un guvernământ monarhist sau republican, este, în concepția lui Hobbes, „injustifiabil”, în sensul că fiecare se supune voinței celui care posedă puterea suverană în stat, dar el nu poate să folosească contra lui propria sa forță. Prin urmare, titularul suveranității nu este supus constrângerilor legii. Hobbes susține că monarhia absolută este regimul politic care răspunde cel mai bine acestor cerințe și poate să asigure în cel mai înalt grad pacea socială.

În analizele politice și filosofice efectuate de-a lungul timpului asupra doctrinei contractului social remarcăm ideea fundamentală potrivit căreia, de la Hobbes la Rousseau, teoriile politice au fost întemeiate pe două noțiuni: cea de „stare de natură” și cea de „contract”. Întrebarea care s-a ridicat în diferitele formulări ale acestei doctrine este aceea a autorității politice legitime care poate să exercite puterea suverană asupra supușilor.

Prin concepția sa, filosoful a făcut din stat o forță monstroasă care absoarbe în totalitate individul uman, capabilă să supună chiar prin forță. Gânditorul susține că, prin contractul social, oamenii trebuie să lase deoparte tot ceea ce caracterizează omenescul pentru a face loc forței statului, care să-i protejeze și care să garanteze partea socială. Se ajunge astfel la ideea că, pentru a pune existența noastră socială în siguranță, omul trebuie să renunțe inclusiv la rațiunea sa personală de a trăi, adică la libertatea sa, fapt ce, evident, contravine doctrinelor moderne despre democrație și libertate.

Teoria lui Hobbes duce, într-adevăr, la absolutism, cauzele sunt însă profunde, ținând în esență de principiile filosofiei sale generale, pe care mai sus le-am amintit în linii generale. Primul dintre aceste principii este cel potrivit căruia există „o stare de natură”. Autorul nu explică ce înțelege prin starea de natură, dar pentru el este important că există. Dacă starea de natură anterioară stării sociale presupune un alt aspect calitativ al omului, iar individul produce printr-un act voluntar societatea, atunci ar urma logic că principiul stării sociale există încă din starea de natură. Se ajunge astfel la un paradox sau o aporie: fie omul este prin natură social ori egoismul postulat de filosof implică în mod necesar o stare pre-socială, fie societatea nu poate apărea dintr-un act voluntar, or, pentru Hobbes, contractul stă la baza acesteia. Potrivit lui Hobbes, starea de natură este o stare conflictuală permanentă a indivizilor, un război al fiecăruia împotriva tuturor. Această stare rezultă din natura egoistă a indivizilor, care înțeleg că cel mai mare bine este bunăstarea lor, prin urmare, Hobbes afirmă că orice act, orice mijloc de

a atinge acest scop este bun, convenabil, permis, prin simplul fapt că poate să-și atingă scopul urmărit, respectiv bunăstarea proprie. Acesta este, în concepția lui Hobbes, „dreptul natural”, adică dreptul imprescriptibil al oricărui individ.

Evident, o astfel de concepție poate fi criticată din perspectiva teoriei moderne a statului și a dreptului, deoarece acest drept natural nu are nimic din caracterul obligatoriu al unui sistem normativ și nu posedă nicio valoare morală. Starea pre-socială este la Hobbes, în mod necesar, o stare pre-juridică, o adunătură de indivizi, și nu o structură de relații.

Filosoful este condus la o astfel de concluzie pentru că ignoră dimensiunea complexă a omului, ca persoană rațională și liberă. Mai mult, concepția sa rezultă în mod necesar din ignorarea sau, dacă nu, chiar din negarea lui Dumnezeu. El afirmă expres, de altfel, că „în stare de natură legile naturale care constau în echitate, justiție, grațitudine și celelalte virtuți morale, care depind de acestea, nu sunt propriu-zis legi, ci calități care predispun omul la obediență și bunăstare. Doar odată ce un stat este instituit, și nu înainte, ele sunt în mod efectiv legi”⁷.

Filosofia lui Hobbes distruge practic fundamentul moral al dreptului, pentru că neagă principiile morale și temeiul lor metafizic și, mai ales, valorile teologiei, singurele care pot conferi o bază morală oricărui sistem juridic. Autorul lasă dreptul să se întemeieze, la fel ca și statul și societatea, printr-un simplu *act de voință* lipsit de un fundament meta-juridic, pe care ar putea să-l confere valorile morale sau religioase. Legea este doar un act de voință al suveranului față de care trebuie să te supui orbește.

Societatea nu este pentru Hobbes decât o reprimare a stării de natură, adică a stării de război, prin instituirea unei forțe suficient de mari ca să reprime egoismul natural al individului. Nu contează în fond cum este instituită această forță, singurul lucru important este ca ea să existe pentru a asigura pacea socială cu orice preț. Având în vedere acest deziderat, concluzia logică care rezultă este că orice considerație calitativă asupra ordinii juridice sau sociale este exclusă. Simpla instituționalizare a constrângerii este suficientă. Prin urmare, nu legitimitatea este cea care primează privind instituirea puterii statale, deși filosoful consideră că o poate formula, ci *eficiența* puterii statale. Remarcăm apropierea peste timp a concepției lui Hobbes de gândirea pragmatistă contemporană care, în esență, subordonează statul, morala și adevărul utilității. Fără a intra în amănunte, observăm că aceasta este concepția tipică a societăților liberale bazate pe concurența neîngrădită și pe economia de piață.

Spre deosebire de alții cum ar fi Rousseau, Hobbes se dovedește neîncercător în natura umană și, implicit, în tot ceea ce ține de persoana, personalitatea umană și valorile care o reprezintă.

Deoarece îi lipsește orice scop mai înalt și care ar transcende egoismul individual și întronarea unei ordini absolute ca pace socială, filosofia lui Hobbes nu are cum să susțină perfectibilitatea omului și, de asemenea, nu poate susține valorile fundamentale ale existenței umane, cum ar fi aceea de bine, adevăr sau dreptate. Doar ordinea care constrânge îl poate sili pe om să fie nu bun, ci disciplinat, trăsătura supremă a individului în concepția lui Hobbes trebuind să fie obediența față de cel care exercită puterea, și nu rațiunea liberă, singura în măsură să-i confere valoarea de persoană.

Remarcăm realitatea contemporană a unei astfel de situații pentru foarte mulți oameni. Nu valorile credinței creștine, nu libertatea sunt coordonatele care îl fac pe om să fie ceea ce este prin firea sa după chipul și asemănarea cu Dumnezeu, ci constrângerea juridică, socială, materială sau de altă natură îl fac să se integreze social, să devină disciplinat și să accepte statutul social. Este o consecință firească pentru toți aceia care au uitat de Dumnezeu (deși Dumnezeu nu uită de nici un om), și care trăiesc în egoism și material și în tot ceea ce înseamnă neautentic existențial.

Remarcăm în această scurtă prezentare că teoriile filosofice pot fundamenta atât o doctrină despre stat și societate cu caracter totalitar, așa cum se întâmplă în cazul lui Hobbes, cu consecința negării valorilor morale și raționale ce caracterizează în mod natural ființa umană sau o teorie care să încerce o construcție democratică a societății prin recunoașterea calităților naturale, raționale și morale ale omului și implicit recunoașterea drepturilor subiective individuale și naturale, teoretice susținută de John Locke și de Jean Jaques Rousseau.

O altă problemă care reprezintă interes și pe care ne propunem să o analizăm într-un alt articol în legătură cu această doctrină se referă la înțelesurile și semnificațiile reliefate de gândirea teologică ortodoxă și de filosofia contemporană asupra conceptelor de „stare de natură” și „stare socială a omului”.

Există totuși un element comun pe care îl putem identifica atât în gândirea lui Hobbes, cât și concepțiile filosofice ulterioare. Hobbes, punând accentul pe ceea ce doresc indivizii să fie societatea, renunță la a analiza ceea ce este aceasta pentru a se opri asupra a ceea ce *trebuie* să fie. Această distincție în gândire, între ceea ce este și ceea ce trebuie să fie, se va prelungi în toate filosofii ulterioare, dintre care amintim filosofia kantiană, hegeliană sau chiar marxistă. Într-o astfel de concepție, filosofii au în vedere mai mult viitorul decât prezentul. Acesta din urmă nu mai este decât un pretext pentru a defini ceea ce trebuie să fie.

O contribuție importantă în acest sens o are filosofia kantiană, care, în opera fundamentală a filosofului de la Königsberg, „Critica rațiunii practice”, face din acel *trebuie* un concept fundamental. Se cunoaște însă că, până la urmă, vizionarismul social a fost un eșec. Dezvoltarea societății umane pe termen lung este imprevizibilă, iar ideea de progres nu corespunde unei construcții reale care să fie evidențiată în orice moment al evoluției istorice sociale. Referitor la acest aspect, ne propunem într-un alt studiu să evidențiem limitele contemporane ale celebrei formule hegeliene: „Istoria este progresul omenirii în conștiința libertății”.

IV John Locke și concepția sa despre libertatea, legitimitatea consensului și supremația dreptului

Conceptele fundamentale ale filosofiei sociale susținute de John Locke (1632-1704) unul dintre cei mai mari gânditori europeni și întemeietor al empirismului în filosofie, sunt libertatea și egalitatea care, în concepția filosofului, fac parte din natura umană. Relațiile dintre oameni în starea de natură sunt relații de forță, dar dreptul nu este o expresie a acestor relații, ci reprezintă legătura dintre o ființă liberă cu o altă ființă liberă, raport ce realizează în egalitate. Aceste relații se constituie în mod natural înaintea oricărei convenții care să ducă la constituirea societății civile. Pentru Locke există o

societate naturală înaintea oricărei societăți civile. În acest fel, filosoful continuă ideea aristocratică, și anume aceea a omului ca ființă socială, dimensiune naturală a acestuia. Dacă omul nu ar avea în sine chemarea spre asociere cu ceilalți oameni, ca dar natural, societatea civilă nu ar putea să se constituie. Prin urmare, a existat un drept natural, nescris, anterior dreptului pozitiv specific societății civile. Principalul element al acestui drept este libertatea. Dreptul de a fi liber constituie fericirea omului și el se concretizează în posibilitatea sa de a posedea bunuri. În acest fel, dreptul de proprietate reprezintă un alt element important al dreptului natural. În concepția filosofului, acest drept este absolut, iar conservarea și apărarea lui este esențială pentru existența omului atât în stare naturală, cât și în stare socială. Este important să precizăm că pentru John Locke proprietatea se întemeiază pe muncă.

Gândirea lui John Locke se deosebește în această privință de filosofia lui Hobbes, care susținea că problema centrală în societate este puterea. *Pentru Locke, problema esențială nu mai este guvernământul, ci instituirea unei civilizații bazate pe reguli și a unui sistem legislativ care să ducă la o bună organizare administrativă și să limiteze puterea discreționară a statului.*

Este necesar, afirmă Locke, un guvernământ al proprietarilor cărora trebuie să li se lase toată libertatea pentru a realiza prosperitatea lor și a societății în care trăiesc. Filosoful se ridică împotriva autorității arbitrară a suveranului, considerând-o ca inacceptabilă. Totul trebuie să fie întemeiat pe reglementări fundamentale, raționale, liber consimțite, care, la rândul lor, să decurgă dintr-un principiu suveran, respectiv „*toleranța*”: „În chestiunea libertății de conștiință, care de câțiva ani a fost așa de mult discutată printre noi, lucru care a încurcat cel mai rău chestiunea, a înfierbântat disputa și a mărit animozitatea, a fost, gândesc eu, faptul că ambele părți și-au exagerat cu același zel și la fel de greșit pretențiile, una dintre părți predicând absoluta putere, iar cealaltă cerând o libertate universală în chestiunile de conștiință, fără a stabili care sunt lucrurile cu îndreptățire la libertate și fără a arăta care sunt granițele impunerii și ale supunerii”⁸.

Necesitatea existenței legilor este vitală pentru existența societății și pentru supraviețuirea comunității: „Dacă nu va fi dirijată de anumite legi, iar membrii săi nu vor accepta să respecte o anumită ordine, nici o societate – oricât de liberă ar fi sau oricât de lipsită de importanță ar fi ocazia pentru care a fost constituită, nu va putea să subziste sau să se mențină unită, ci se va destrăma și sfârâma în bucăți”⁹. Spre deosebire de Hobbes, Locke consideră că starea de natură a omului are unele caracteristici care o apropie de societatea civilă și care face posibilă trecerea. Important de subliniat faptul că, în concepția filosofului, „statul natural este un stat rațional, natural și prelegal”. Statul natural este rațional pentru că prin rațiune își reglează viața în limite suportabile, astfel că aici domină libertatea și egalitatea. Este natural pentru că oamenii posedă câteva drepturi în conformitate cu rațiunea, ca legea naturală: legalitatea, egalitatea, dreptul la prosperitate și dreptul patern sunt printre cele mai importante. Statul natural este prelegal pentru că aici domină justiția privată. Acest drept al justiției private înseamnă, în esență, reciprocitatea necesară a comportamentelor umane, dar și validitatea dreptului fiecărui individ la apărarea sa. În esență, în concepția filosofului, statul natural este bazat în mod deosebit pe concepte morale cu valabilitatea universală și intangibile și, totodată, este un stat al păcii sociale.

John Locke consideră că trecerea la societatea civilă a avut loc în urma unui consens general, pentru că oamenii au dorit un maxim de securitate și libertate. Trecerea de la Statul natural la Statul civil s-a realizat în baza unui *contract* care se bazează pe principiile consimțământului comun și al liberei asocieri. Este important de a preciza că, în concepția lui Locke, obiectul contractului social este garanția drepturilor naturale, și nu suprimarea lor în favoarea suveranului, așa cum a gândit Hobbes. De altfel, singurul drept natural pe care asociații îl pun la dispoziția societății civile este acela de a face dreptate, de a pedepsi. Puterea suveranului este în excelență una pur juridică și limitată. Această teorie considerată a fi profundă și democratică de către majoritatea autorilor se regăsește și în doctrina modernă a statului liberal și a constituționalismului democratic¹⁰.

Apreciază John Locke că, „oamenii fiind liberi de la natură, egali și independenți, nimeni nu-i poate scoate din această stare pentru a fi supuși puterii politice a altuia fără propriul lor consimțământ prin care ei pot conveni cu alți oameni de a se uni în societate pentru conservarea lor, pentru siguranța lor mutuală, pentru liniștea vieții lor, pentru a profita în liniște de ceea ce le aparține în mod propriu și pentru a fi mai bine la adăpost de insultele celor care vor să le facă rău”¹¹. „Puterea judiciară”, concept folosit de Locke, dar care corespunde noțiunii de putere politică, este subdivizată în trei componente: *puterea legislativă*, care are rolul de a determina faptele ce încalcă regulile de conviețuire și pedepsele corespunzătoare, *puterea executivă*, care are menirea de a executa în concret legile emise de puterea legislativă și *puterea confederativă*, care exercită puterea statului în raport cu celelalte state.

Subliniem ideea susținută în mod consecvent de Locke potrivit căreia puterea judiciară, care, în gândirea filosofului, se identifică cu puterea politică, nu poate fi absolută, ci trebuie să aibă limite. Astfel, contractul social care legitimează puterea politică poate fi denunțat dacă cei care dețin o astfel de autoritate nu se achită de obligația asumată. Scopul oricărei puteri politice trebuie să fie, în concepția lui Locke, conservarea vieții, a libertății și a bunurilor. Dacă acest scop nu este respectat, guvernul va intra în conflict cu societatea civilă și se va reveni la starea naturală pe care contractul social voia să o depășească. Este, de fapt, aplicarea unui principiu juridic valabil pentru orice contract, și anume: în ipoteza când una dintre părți nu respectă clauzele asumate, cealaltă parte nu mai este considerată ca fiind legată de prevederile contractului.

O altă deosebire față de gândirea lui Hobbes este aceea că, prin instituirea puterii politice, poporul nu renunță la partea sa de suveranitate. John Locke precizează că dacă puterea politică va confisca în favoarea sa drepturile naturale ale poporului, acesta nu mai este ținut de contractul încheiat și va putea recurge chiar la forță pentru a înlocui pe cei care guvernează. Promotor al ideii de justiție, Locke recunoaște totuși dreptul guvernanților la constrângere juridică în limitele legii pentru ca membrii societății civile să respecte regulile stabilite pentru atingerea binelui comun.

În opina noastră, John Locke este printre primii gânditori care legitimează revoluția, ceea ce, în concepția filosofului, înseamnă denunțarea contractului social de către popor în cazul în care guvernanții își exercită în mod discreționar puterea sau confiscă în favoarea lor drepturile naturale sau exercitarea puterii nu are ca scop binele comuni, ci binele guvernanților. Pentru a nu se ajunge aici, Locke acordă o

importanță majoră „persoanei” care poate să asigure și să garanteze echilibrul dintre părți, respectiv între popor, ca deținător al drepturilor naturale, la libertate, egalitate și proprietate, iar pe de altă parte, guvernanți, investiți prin contractul social cu exercitarea puterii politice în scopul garantării acestor drepturi: acesta este *judecătorul*.

Pentru John Locke limita puterii politice este dată de însăși drepturile naturale ale oamenilor pentru apărarea cărora ea a fost instituită. Pentru Locke societatea politică identificabilă cu statul social nu este decât produsul unei renunțări parțiale și provizorii a oamenilor la starea lor naturală în interesul unei justiții mai bine organizate și a unei puteri mai eficace. Puterea politică rămâne tot timpul limitată de drepturile naturale.

Scopul statului nu poate fi altul decât acela al asigurării libertății și egalității individuale, pentru fiecare membru al societății, dar și garantarea legalității. Pentru a justifica existența și a aduce pacea socială, statul trebuie să fie just. Este important de a sublinia că, în concepția lui John Locke, puterea politică nu este legitimată prin ea însăși, ci numai prin valorile morale pe care le apără și în raport de care își exercită atribuțiile. Astfel spus, nu legea este cea care legitimează puterea, ci scopul moral al acesteia. Problema puterii este o problemă de morală.

Scopul întregii construcții teoretice în domeniul politicii este acela al limitării puterii care să favorizeze și nu să împiedice libertatea individuală. Locke susține teoria separației puterilor în stat ca și garanție a evitării arbitrarului în exercitarea puterii statale. Așa se face că „scopul său fundamental este ceea ce numim astăzi – înlănzirea puterii: scopul pentru care oamenii aleg și autorizează un legislativ este crearea legilor și stabilirea regulilor ca pietre de hotar și paveze ale bunurilor tuturor membrilor societății pentru a limita puterea și a modera dominația oricărui grup sau membru al societății”¹².

Problematica analizată de marele filosof este o importantă deschidere teoretică a ceea ce reprezintă dimensiunea complexă a raporturilor dintre societate și stat, pe de o parte, iar pe de altă parte, individul uman. Remarcăm că, în opera sa, Locke pune accentul pe om ca titular al drepturilor naturale și, prin urmare, în relația acestuia cu societatea și statul are un rol dominant, celelalte subiecte ale relației având o poziție recesivă, chiar subordonată individului uman.

Note:

¹H. Höffding, *Histoire de la philosophie moderne*, Paris, 1924, p. 276).

²N. Popa, I. Dogaru, Ghe. Dănișor, D.C. Dănișor, *Filosofia dreptului. Marile curente*, Ed. All Beck, București, 2002, p. 153.

³N. Popa, I. Dogaru, Ghe. Dănișor, D.C. Dănișor, *op. cit.*, p. 152-154.

⁴G. del Vecchio, *Lecții de filozofie juridică*, Ed. Hamangiu, București, p. 85.

⁵N. Popa, I. Dogaru, Ghe. Dănișor, D.C. Dănișor, *op. cit.*, p. 156.

⁶Thomas. Hobbes, *Leviathan*, Ed. Științifică și Pedagogică, București, 1960, p. 177.

⁷*Ibidem*, p. 76-77.

⁸John Locke, *Eseu despre toleranță*, în *Fundamentele gândirii politice moderne*, Ed. Polirom, Iași, 1999, p. 65.

⁹*Ibidem*, p. 65.

¹⁰N. Popa, I. Dogaru, Ghe. Dănișor, D.C. Dănișor, *op. cit.*, p. 167.

¹¹John Locke, *op. cit.*, p. 89.

¹²*Ibidem*, p. 189.

Populația județului Muscel în epoca fanariotă

conf. univ. dr. habil. **Claudiu NEAGOE**, Universitatea din Pitești

Spre deosebire de secolele anterioare, veacul al XVIII-lea se dovedește a fi mult mai bogat în surse istorice cu caracter demografic, care ne permit să urmărim, în linii generale, evoluția populației Țării Românești¹, pe de-o parte, dar și evoluția populației județului Muscel, pe de altă parte.

La cumpăna dintre secolele XVII și XVIII, între cele 23 de târguri și orașe consemnate pe *Harta Valahiei*, tipărită de către stolnicul Constantin Cantacuzino, la Padova, în anul 1700, apărea menționat și orașul Câmpulung². Din cele 526 de sate care apar pe harta stolnicului Cantacuzino, 21 se aflau în județul Muscel³. Le enumerăm aici în ordine alfabetică: Bădeni, Băilești, Berivoiești, Boteni, Călinești, Ciumești, Corbi, Dragoslavele, Golești (sat cu conac boieresc), Jupânești, Leordeni (sat cu conac boieresc), Micești, Nămăești, Piscani, Pitroșani, Ratovoești, Rucăr, Stănești, Tămășești, Văleni, Vlădeni. Neîndoindu-ne, stolnicul Constantin Cantacuzino a ales să consemneze pe harta sa cele mai importante așezări rurale, foarte probabil pe cele pe care le-a cunoscut în mod direct, în timpul călătoriilor sale prin țară, sau despre care acesta a citit în hrisoavele și cărțile aflate în păstrarea cancelariei domnești. Prin urmare, numărul satelor din județul Muscel era mult mai mare. După unele opinii, la mijlocul secolului al XVIII-lea ar fi existat circa 163 de sate muscelene⁴.

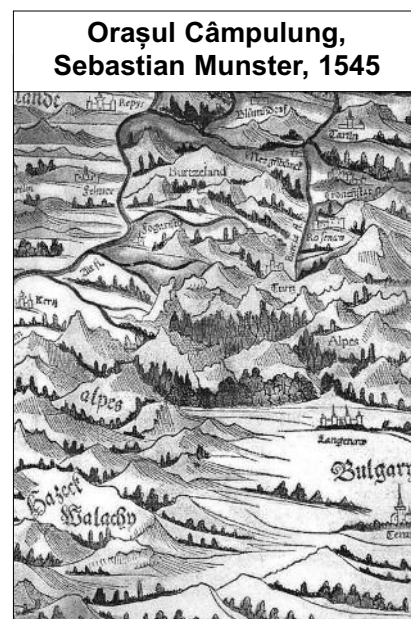
Potrivit unui „raport” austriac, întocmit la 31 iulie 1737 și înaintat generalului-maior Gyllani, comandantul trupelor imperiale, care tocmai invadaseră Țara Românească⁵, orașul Câmpulung număra, la vremea aceea, 1 000 de familii⁶, respectiv între 3 000 și 5 000 de suflete⁷, iar județul Muscel număra 5 000 de familii de contribuabili⁸, respectiv circa 25 000 de suflete, aceasta dacă aplicăm coeficientul demografic 5⁹. Deoarece nu cunoaștem numărul acelor care nu plăteau bir (boieri, clerici, slujbași domnești, slujitori militari), nu putem aprecia la cât s-a ridicat populația totală a județului Muscel în 1737.

Din *Catagrafia județului Muscel*, realizată în anul 1774, pe timpul administrației ruse în Țara Românească, aflăm că la

vremea aceea județul era împărțit în două plaiuri (Nucșoara și Dâmbovița) și cinci plăși (Râul Doamnei, Bratia-Bughia, Dealul, Cărcinovu, Argeșelul). În Muscel existau 91 de sate (31 de sate de moșneni, 32 de sate mănăstirești și 28 de sate boierești)¹⁰ și orașul Câmpulung¹¹. În cele șapte subunități administrative ale județului Muscel au fost identificate 2 922 de case (gospodării), iar la Câmpulung au fost înregistrate 320 de case în cele 14 mahalale și respectiv 310 case (gospodării) pe moșiile orașului. Prin urmare, județul Muscel număra 3 552 de case (gospodării). Editorii acestei catagrafii din 1774 au estimat, „ținând seama de mărimea unei liude”, că Județul Muscel număra 19 500 locuitori, iar orașul Câmpulung circa 2 300 locuitori¹². În ceea ce ne privește, credem că oficialitățile ruse din Țara Românească au folosit termenul de *liudă* cu sensul de cap de familie și nu cu sensul de unitate impozabilă colectivă¹³. Prin urmare, orașul Câmpulung a avut, la 1774, 732 de familii, respectiv aproximativ 3 660 locuitori¹⁴, iar județul Muscel 3 815 de familii, respectiv 19 075 de locuitori (aceasta dacă înmulțim numărul familiilor cu 5 – coeficientul demografic sau numărul mediu de locuitori într-o casă, acceptat, în mod convențional, de către istorici¹⁵).

O hartă austriacă a Valahiei, datând din anii 1788-1789, consemna faptul că orașul Câmpulung ar fi avut, în vremea aceea, circa 100 de gospodării, așadar în jur de 500 de suflete¹⁶. Însă, potrivit unei „catagrafii austriece” a Țării Românești, întocmită între anii 1790-1791, aflăm că orașul Câmpulung număra vreo 340 de case, respectiv în jur de 1700 de suflete¹⁷. Comparând această statistică cu cea din anul 1774, putem observa o scădere cu 46% a populației câmpulungene, într-un interval de 17 ani. Această situație se explică prin faptul că, adeseori, în timp de război, orașele erau primele care se depopulau.

Potrivit unei catagrafii întocmită de administrația rusă, în 1810, la Câmpulung ar fi existat 469 de case, 525 familii și 2

031 de locuitori¹⁸. Opt ani mai târziu, pe timpul domnitorului fanariot Ioan Gheorghe Caragea (1812-1818), județul Muscel era împărțit, potrivit *Istoriei* lui Dionisie Fotino, în 2 plaiuri (Dâmbovița și Nucșoara) și 6 plăși (Argeșul de sus, Râul Doamnei, Brătianu Buga de sus, Argeșul de jos, Dealul și Cărcinovu)¹⁹. Existau 121 de sate, iar orașul Câmpulung era împărțit în 13 mahalale. În județul Muscel trăiau 6 291 familii²⁰, așadar o populație totală de 31 455 suflete. La 1830, potrivit *Topografiei* doctorului Constantin Caracaș, județul Muscel număra circa 35 000 de locuitori, iar orașul Câmpulung între 8 000 și 10 000 de locuitori²¹.

În concluzie, putem spune că cea de-a doua jumătate a secolului al XVIII-lea a constituit o perioadă de regres pentru populația județului Muscel și a orașului Câmpulung. În schimb, în primele decenii ale secolului al XIX-lea asistăm la o redresare semnificativă din punct de vedere demografic.

Note:

¹Claudiu Neagoe, Marin Toma, *Țările Române în epoca fanariotă*, București, Editura Ars Docendi, București, 2018, p. 53-56.

²Constantin C. Giurescu, *Harta stolnicului Constantin Cantacuzino. O descriere a Munteniei la 1700*, în „Revista Istorică Română”, XIII, fasc. I, 1943, p. 14.

³*Ibidem*, p. 18.

⁴Melentina Băzgan, *Județele Țării Românești până la mijlocul secolului al XVIII-lea*, București, Editura Cartea Universitară, 2004, p. 165 și p. 167-170.

⁵Claudiu Neagoe, *Câmpulung, 1737*, în „Argesis. Studii și comunicări – seria Istorie”, tom. X, 2001, p. 182.

⁶Șerban Papacostea, *Populația Țării Românești în ajunul reformelor lui Constantin Mavrocordat. Un document inedit*, în „Studii. Revistă de Istorie”, tom. 19, nr. 5, 1966, p. 935.

⁷Claudiu Neagoe, *Evoluția demografică a orașului Câmpulung-Muscel (secolele XIV-XVIII)*, în „Argesis. Studii și comunicări – seria Istorie”, tom. XIII, 2004, p. 208, nota 68.

⁸Șerban Papacostea, *op. cit.*, p. 937.

⁹Claudiu Neagoe, *art. cit.*, în loc. cit., p. 208.

¹⁰Florina Mohanu, Ioan Hera-Bucur, *Catagrafia județului Muscel din 1774*, în „Revista Arhivelor”, nr. 3, 1992, p. 328.

¹¹Orașul era organizat în 14 mahalale: Scheilor, Biranilor, Valea, Sfânta Marina, Sfântul Nicolae, Bradului, Popa Savu, Marginea, Târgului, Popa Stoica, Popa Iane, Sfântul Gheorghe, Malului și Vițeștilor (*Ibidem*).

¹²*Ibidem*, p. 329.

¹³După cu bine se știe, sistemul fiscal al liudei a fost introdus în Țara Românească de către Alexandru Ipsilanti (1774-1782); o liudă cuprindea între 1 și 3 birnici (*Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*, coordonatori: Ovid Sachelarie și Nicolae Stoicescu, București, Editura RSR, 1988, p. 280). În primele decenii ale secolului al XIX-lea, numărul indivizilor dintr-o liudă a crescut la 5 (Pavel Gavrilovici Divov, *Scurte însemnări despre Țara Românească. cu privire la numărul populației, venituri, dări, fertilitatea și comerțul acestei țări (1808)*, în *Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea*, Serie nouă, vol. I (1801-1821), îngrijit de Georgeta Filitti, Beatrice Marinescu, Șerban Rădulescu-Zoner, Marian Stroia (secretar de volum), redactor responsabil: Paul Cernovodeanu, București, Editura Academiei Române, 2004, p. 439) și chiar până la 7-12 birnici (William Wilkinson, *Relațiile despre principatele Țării Românești și Moldovei (1820)*, în *Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea*, vol. I, p. 616).

¹⁴Într-un articol și un studiu mai vechi găsisem de cuviință să înmulțesc cu 3 numărul total de case, înregistrat pentru orașul Câmpulung, la 1774, rezultând astfel o populație de 2 196 de suflete; Claudiu Neagoe, *art. cit.*, în loc. cit., p. 209; Idem, *Din vremea lui Alexandru Vodă Ipsilanti (1774-1782)*, în volumul *Modele culturale și realități cotidiene în societatea românească (secolele XV-XIX)*, coordonator: Cl. Neagoe, București, Editura Ars Docendi, 2009, p. 186.

¹⁵Ștefan Ștefănescu, *Demografia, dimensiune a istoriei*, București, Editura Facla, 1974, p. 132; vezi și la Gabriel Mihăescu, Eugen Fruchter, *Elemente de demografie istorică în evoluția orașului Târgoviște*, în „Valachica. Studii și materiale de istorie și istoria culturii”, vol. IX, Târgoviște, 1977, p. 191.

¹⁶Constantin Șerban, Victoria Șerban, *Orașul Câmpulung și împrejurimile sale oglindite într-un manuscris inedit din sec. al XVIII-lea*, în „Studii și comunicări. Muzeul din Câmpulung”, vol. II, 1982, p. 93.

¹⁷Idem, *Noi contribuții privind populația orașului Câmpulung-Muscel (secolul al XVIII-lea – prima jumătate a secolului al XIX-lea)*, în „Studii și comunicări. Muzeul din Câmpulung”, vol. IV, 1987, p. 192.

¹⁸*Câmpulung-Muscel, ieri și azi. Istoria orașului*, volum elaborat de Gheorghe Pârnuță (coordonator), Ion Hurdubețiu, Flaminu Mârțu și Nicolae Nicolescu, Câmpulung-Muscel, 1974, p. 43.

¹⁹Dionisie Fotino, *Istoria generală a Daciei sau a Transilvaniei, Țării Muntenesti și a Moldovei*, traducere din grecește de George Sion, București, Editura Valahia, 2008, p. 556.

²⁰*Ibidem*, p. 557.

²¹Constantin Caracaș, *Topografia Țării Românești*, ediție bilingvă, îngrijită de Georgeta Filitti, cuvânt-înainte de Danae Stambouli, București, Editura Omonia, 2018, p. 195.

Câmpulung - Vedere generală, 1910

Sănătatea populației - preocupare a Primăriei Pitești în secolul al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea

prof. Elena ȘTEFĂNICĂ

Vremurile pe care le trăim sunt deosebit de dificile, trăim izolați în propriile noastre locuințe, sub amenințarea unui dușman invizibil și atotputernic: coronavirus! Ni se pare că suntem singurii care traversăm aceste vremuri grele!

O scurtă cercetare a istoriei însă ne relevă faptul că, periodic, comunitățile s-au confruntat cu probleme de sănătate, cu catastrofe naturale (inundații, cutremure, incendii etc.), mai grave sau mai puțin grave, pe care însă le-au depășit și care au constituit învățăminte pentru omenire.

În opinia istoricilor, una dintre cele mai mari urgii a fost epidemia de ciumă, de la jumătatea secolului al XIV-lea, despre care au rămas remarcabile însemnări, în operele unor autori din întreaga Europă. Să nu uităm că ciuma este cea care a marcat, și ea, destinul celor doi îndrăgostiți celebri din literatura universală, Romeo și Julieta¹.

Pretextul scrierii unei capodopere a literaturii universale din perioada Renașterii, "Decameronul", a lui Giovanni Boccaccio, este, de asemenea, marea ciumă, de la Florența, despre care autorul, în prefața la opera menționată, ne relatează: "Spun, așadar, că se împliniseră o mie trei sute patruzeci și opt de ani de la prea-rodnică întrupare a Fiului lui Dumnezeu, când, în cinstita și măreața cetate a Florenței, mai mândră ca oricare alta dintre cetățile Italiei, s-a încuibat ciuma cea ucigătoare, care, prin mijlocirea stelilor, sau poate din cauza faptelor noastre mișelești, trimisă fiind spre îndreptare asupra muritorilor de către dreapta urgie a Celui de Sus, prinzând a bântui cu câțiva ani înainte în părțile de răsărit, după ce curățise locul de mari mulțimi de oameni, călătorind din loc în loc fără să se oprească, ajunse a se lăți cumplit și către soare-apune. Împotriva ei se dovediră neputincioase și înțelepciunea, și prevederea omenească (...). Ceea ce învățoșa puterea acestei molimi era că boala se întindea de la bolnavi la sănătoși întocmai cum se întinde focul când întâlnește în calea lui ceva uscat ori unsuros"². Și descrierea talentatului autor continuă, în același spirit deosebit de realist, zugrăvind tablouri ale acestei grozăvii, între care se pot stabili multiple similitudini cu situația actuală!

Nu îmi propun să trecem în revistă toate operele literare influențate de marile dezastre sau să analizăm cauzele și consecințele marilor epidemii, ci să descoperim, din arhive, încercările prin care au trecut piteștenii în secolul al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea și măsurile luate de autorități pentru a limita efectele acestora, în contextul mijloacelor și mentalităților acelor vremuri. Pentru scrierea acestui material am valorificat însemnările mai vechi, din arhive, culese de-a lungul timpului și pe care le-am descoperit cu mare bucurie, încercând să onorez invitația de a scrie un articol pentru cititorii revistei "Restituiri".

Primăriile orașelor, inclusiv cea a orașului Pitești, încep să se implice în rezolvarea unor probleme ale locuitorilor, inclusiv de sănătate publică, în urma adoptării Regulamentelor Organice³.

Prin Regulamentele Organice sunt fixate atribuțiile sfatului orașenesc, numit "magistratul orașului", pe plan

administrativ, economic și fiscal (se prevedea inclusiv dreptul de a folosi o parte din veniturile orașului pentru rezolvarea diverselor probleme) și sunt organizate unele servicii publice de strictă necesitate (pompieri, alimentare cu apă, serviciile medicale și farmaceutice, de stare civilă etc.), igiena publică (cimitirele și industriile insalubre sunt scoase în afara orașelor).

Astfel, în 1834 erau pe ordinea de zi a oficialităților organizarea lazaretelor pentru bolnavii de holeră, strângerea unei sume de bani necesare retribuirii unui doctor angajat pentru nevoile orașului, măsurile împotriva incendiilor și cumpărarea de case pentru nevoile „magistratului”⁴.

În 1835 se înregistrează un ordin al prefecturii care interzice practicarea medicinei empirice⁵ și sunt luate măsuri împotriva negustorilor care vând zarzavaturi stricate, acelor care vând carne la prețuri mai mari decât cele stabilite, dar și împotriva ... porcilor care sunt lăsați liberi⁶. De asemenea, nu lipsesc măsurile referitoare la dotarea cu mobilier a școlii din oraș și cele pentru înfrumusețarea orașului prin lărgirea străzilor, construirea de cișmele și se fac eforturi pentru angajarea unui doctor⁷.

În anul 1836, pentru sănătatea locuitorilor se interziceau consumul și comerțul cu fructe crude și erau luate măsuri pentru păzirea câinilor turbați⁸.

Documentele din 1837, din Fondul *Ocârmuirea județului Argeș*, relevă preocupări pentru stabilirea străzii de noapte în Pitești, aducerea de piatră cubică pentru pavarea străzilor, vânzarea pâinii și procurarea lumânărilor pentru iluminat, articole de primă necesitate pentru orice piteștean⁹. De asemenea, se făceau eforturi pentru amenajarea unui spital în Pitești și pentru a descoperi cauza "deceselor repetate" din cartierul Niculcești.

Din studierea fondului Primăriei Pitești, imaginea asupra vieții cotidiene a orașului este întregită prin descoperirea eforturilor pe care le făceau oficialitățile pentru aprovizionarea cu pâine și carne la prețuri fixe, prin contracte stabilite de comună cu brutarii și măcelarii din oraș. De asemenea, continuă preocuparea pentru amenajarea unui spital în Pitești, pentru regularizarea Argeșului și pentru prevenirea incendiilor¹⁰.

Pentru anul 1838 am reținut listele lunare cu prețurile produselor de pe piața orașului¹¹. La nivelul ocârmuirii era în desfășurare evidența populației, alcătuindu-se „listele cu cei ce intră și ies din oraș”, precum și acțiunea de măturare a coșurilor din județ pentru evitarea incendiilor¹². De asemenea, o preocupare nelipsită a oficialităților este asigurarea hranei și a sănătății deținuților, în fiecare an existând un raport despre această situație.

În anul 1839, Piteștiul avea deja un doctor, pe Iosif Beneș, care reclamase primarului că ucenicii de la spîterie lucrează fără nici un control asupra medicamentelor¹³.

Războiul Crimeii se încheiase în 1856, Piteștiul încartiruisse soldați austrieci (1854-1856) și în 1856 au început să apară reclamații care vizau repararea caselor ocupate de trupele austriece¹⁴.

În anul Unirii Principatelor, pe plan edilitar, oficialitățile locale erau preocupate de problema apei potabile, de întocmirea planului orașului, pentru care a fost angajat un inginer austriac, și se plantează arbori pe strada Podului¹⁵.

Anul 1860 este unul cu proiecte ambițioase, de mare importanță nu numai pentru piteșteni, ci și pentru argeșeni în general. Astfel, Consiliul comunal discută despre găsirea unui teren pentru spitalul orașenesc, despre construirea unei școli de fete, precum și despre concesionarea unor terenuri pentru construirea căilor ferate¹⁶. Între timp, continuă în Pitești demolarea clădirilor insalubre, se înființează o fabrică nouă (Fabrica de oțet a lui Scarlat Tor) și se înființează un birou de asigurări împotriva focului, al societății „Phoenix”¹⁷.

În 1864 se înmulțesc legile care vizează organizarea orașului. Astfel, se înființează Garda națională și se adoptă o Lege a comunelor. Funcționarii primesc și ei un cod de sarcini și obligații precise și se instaurează controlul sanitar al alimentelor ce se vând pe piața orașului.

Măsuri profilactice pentru combaterea holerei s-au înregistrat în 1866, pentru că „holera există și seceră grozavii în cea mai mare parte în România de dincolo de Milcov”¹⁸. Aceste măsuri erau recomandate de directorul general al serviciului sanitar, dr. Polizu, și constau în: vizita preventivă a medicului, salubritatea orașului. În articolul 1 al recomandărilor apărute în „Monitorul Oficial” nr. 182/1865 se spunea: „oamenii care trăiesc regulat, care se culcă devreme, care nu mănâncă cărnuri, pește și poame crude, ci bucate fierte, calde, în cântățime moderată, care trăiesc în case luminate și bine aerisite sunt mai puțin expuși la holeră”. Primele măsuri până la venirea medicului erau prezentate în art. 10: „bolnavul cată să se culce în pat și să-și puie pe pânțe muștar sau foi de tutun muiate în rachiu și presărate cu piper și în urmă cărămizi calde ori alte oblojituri calde și să i se dea să bea ceai de ismă ori cafea cu rachiu ori cu rom, ori ceai rusesc cu rom. Bolnavul să se acopere bine ca să asude”¹⁹.

Starea de sănătate a populației este preocuparea constantă a oficialităților. În 1867 primarul i-a cerut comisarului comunal „tabloul lunar al locuitorilor din comuna Pitești pe luna ianuarie”. Tabloul era: „bolnavi vechi 46”; „bolnavi noi 38”, „total bolnavi 84. Morți 32, rămași bolnavi 11”²⁰.

În 1868 sunt adoptate o serie de regulamente de către Consiliul comunal Pitești și anume: „Regulament pentru introducerea străinilor în Comuna Pitești”; „Regulament pentru damele prostituate” și „Regulament la drepturile și datoriile servitorilor de ambe sexe, de orice rit și condițiune din comuna Pitești vis-a-vis de Comună și stăpânul lor, precum și ale stăpânilor către servitori și comună”²¹.

Anul 1877, anul izbucnirii războiului de independență, cunoaște și el o activitate foarte intensă la nivel sanitar. Se construiesc cuptoare pentru fabricarea pâinii necesare armatei și se iau măsuri pentru igienizarea orașului și prevenirea unor epidemii. Aceste măsuri se impuneau cu necesitate în condițiile aglomerației umane din acel an (pe lângă locuitorii obișnuiți erau încartiruite trupe ale armatei române și ruse la care s-au adăugat, pentru scurt timp, și câteva mii de prizonieri turci). Printre măsurile de igienă se numără: mutarea maghernițelor în piața orașului, întreținerea fântânilor de utilitate publică, înființarea cimitirului orașenesc și interzicerea înmormântărilor la bisericile din oraș²².

În 1880 se monitorizau bolile existente în oraș și, conform rapoartelor descoperite, acestea erau: astm, tuberculoză pulmonară, bronșită cronică, febră tifoidă, ramolisment

cerebral (sic!), convulsii, meningită, inaniție, gastroenterocolită, cancer etc.²³

În 1882 se caută soluții pentru aprovizionarea cu apă prin introducerea de conducte; în 1883 se cumpără un local pentru construirea unei cazărmi pentru pompieri²⁴.

Pentru anul 1885 s-au păstrat în documentele de arhivă numeroase măsuri luate de autoritățile din Pitești pentru asigurarea sănătății locuitorilor: informări lunare ale medicului urbei către primar privind starea de sănătate a populației, măsuri de ajutorare a bolnavilor fără venituri, controlul alimentelor din piețe, dezinfectarea sălilor de clasă în fiecare zi, pentru a se preveni variola, scarlatina, publicarea unor măsuri ale Consiliului sanitar superior împotriva „holerei asiatice”; se interzice tăierea gheții din heleșteul din spatele Bisericii Greci, pentru „că e încărcat cu materii organice etc.”²⁵

Încă din 1890 copiii erau vaccinați în Pitești, în Arhivele Primăriei Pitești fiind documente care „vorbesc” despre condițiile pe care trebuie să le îndeplinească un „vaccinator” și despre calitatea vaccinurilor de pe piață²⁶.

Primarul Nanoescu a propus, la 17 februarie 1891, un împrumut de 100.000 de lei, care trebuia să servească următoarelor proiecte: reconstruirea Târgului din Vale pentru că acest târg „nu se mai poate lăsa în starea în care se găsește fiind un adevărat focar de infecțiune, deoarece aflându-se nepavat nu se poate nici curăți și, în timpul căldurilor verii se produce o exalațiune foarte vătămătoare, iar în timpul toamnei, când transacțiunile devin numeroase, trecerea numai prin trântul ajunge aproape imposibilă din cauza nămolului”²⁷.

Din aprilie 1891 comuna urbană Pitești decide înființarea unui spital propriu, cu 15 paturi, la care se adaugă 10 paturi subvenționate de către Eforia Spitalelor. Acesta trebuia să-și înceapă activitatea în august 1891²⁸. Problemele de sănătate ale orașului în acest an erau: scarlatina²⁹, care făcuse deja victime pe strada Trivale, și holera, din iulie 1891³⁰. Măsurile de igienă impuse de Primărie erau: „ridicarea gunoaielor, curățirea curților caselor, bragiului să nu mai pună gheață direct în bragă, netolerarea prostituției clandestine prin oraș”³¹ etc.

Anul 1900 este un an de criză financiară (primar este G. Hagiescu). Pentru redresarea bugetului se fac economii (se reduc salariile funcționarilor), primarul având în vedere totuși să nu se dezorganizeze serviciul orașului³². Preocuparea majoră era și în acest an „găsirea unei societăți care să se angajeze cu toată lucrarea de a aduce apă în oraș”³³.

Criza financiară continuă și în 1901, primarul vorbind de „încasări slabe din cauza crizei actuale”, în ședința din 3 mai 1901. Printre economiile realizate de comună se numără suprimarea a patru posturi de sergenți de la serviciul poliției administrative pentru a se înființa două posturi de agenți sanitari, care să „ia măsurile necesare la asanarea orașului, întrucât la Constantinopol s-a ivit un caz de ciumă bubonică”³⁴. Deși în criză financiară, în 1901 se suplimentează fondul pentru asigurarea medicamentelor pentru locuitorii săraci ai orașului³⁵.

Și în anul 1902 piteștenii se confruntă cu o serie de dificultăți. La 28 noiembrie primarul cere consiliului suplimentarea bugetului primăriei cu cel puțin 1.500 de lei pentru a veni în ajutorul săracilor cu ocazia sărbătorilor Crăciunului, „în timpul unei ierni așa de grea ca această”. Un consilier îi atrage atenția primarului să fie „cât se poate de restrâns” căci, „dacă am căuta ca să dăm ajutoare suficiente de trai tuturor săracilor din oraș nu ne-ar ajunge poate nici

20.000 de lei³⁶. În 1902, Primăria decide înființarea băilor publice în "gârla Abatorului", deoarece "acel mod primitiv de se îmbăia lăsa foarte mult de dorit nu numai din punctul de vedere igienic, dar și din punctul de vedere al moralității publice"³⁷. Astfel, pe proprietatea Coculescu, se înființează 24 de cabine de baie, pentru copii, bărbați și femei, oferindu-se doritorilor de igienă: săpun, prosop, cearșaf și una pereche pantaloni de baie, pentru 25 de bani³⁸.

Servind tot asigurării igienei și, deci, sănătății populației, Primăria Pitești adoptă, în 1902, un "Regulament de vânzare a pâinii"³⁹, care "este liberă în piețe, în gheretele comunei și de către cârciumarii clienți ai brutăriilor; vânzătorii (*debitanții*) de pâine din piețe vor fi curat îmbrăcați și vor ține gheretele în perfectă curățenie; transportarea pâinii, de la locul de fabricație la debitele din piețe și din alte localuri, se va face numai cu trăsuri speciale sau coșuri curate și acoperite cu capace"⁴⁰.

Cercetarea documentelor de arhivă din perioada amintită (1834-1914) ne descoperă, pe de o parte, un oraș strălucitor, care petrece la cele mai luxoase săli, iar pe de altă parte, un oraș al săracilor, insalubru, supus nevoilor de tot felul și care abia reușește să supraviețuiască, apelând la Fondul Milelor sau la alte ajutoare din partea primăriei. Imaginea orașului sărac transpare foarte plastic dintr-un document al epocii⁴¹. Se specifică în document: „În privința caselor și bordeielor umede și rele de locuit, agenții sanitari să facă vizite cât de des acestor case și bordeie și să îndemne pe locuitori a le curăți și a le aerisi zilnic; asemenea case și *bordee* (sic!), după regulamentele comunale, nu mai sunt permise a se construi; însă cele actuale nu se pot dărâma ci trebuie să așteptăm ca desființarea lor să se facă treptat și după mijloacele proprietarilor lor”⁴².

Condițiile de locuit, mai ales în casele închiriate, lăsau de dorit, uneori, din punct de vedere al igienei.

Astfel, în 1891, dintr-un raport al *polițaiului* (sic!) local aflăm că localul de cazarmă închiriat de primărie pentru locuința gardienilor de noapte este „cu neputință a se locui din cauza igrișiei și a întinericului, astfel încât în fiecare zi se îmbolnăvesc 2-3 oameni”⁴³. În 1898 un consilier arată că orașul este „în o stare de murdărie revoltătoare”, acuzându-l pe primar de proasta administrație⁴⁴.

Și sănătatea morală a locuitorilor se afla în grija funcționarilor Primăriei Pitești. Astfel, în 1898, medicul comunal propune un regulament pentru "privegherea prostituției" (sic!) în orașul Pitești⁴⁵, iar polițistul local cere autorității comunale închiderea celor două *caffeur* chantante din oraș, motivând că "ele nu pot fi considerate decât ca localuri de prostituție clandestină, în care se spoliază tinerii neexperimentați, având de consecință ruina și chiar pierderea lor materială, morală și fizică, provocându-se, adesea, și diferite scandaluri"⁴⁶. Se hotărăște închiderea "negreșită" a celor două localuri, de la Hotelul "Dacia" și de la D. Secărescu, la data de 10 decembrie 1898. Se pare că aceste locuri de distracție au fost redeschise, pentru că, în 1901 și 1903, sunt reluate plângerile de către polițistul local. Pentru redarea mentalităților epocii, am păstrat descrierea evenimentelor din documentele vremii. Astfel, în seara zilei de 29 martie 1903, polițistul a intrat în localul *café*—chantant din „otelul Dacia” și a ordonat închiderea acestuia și gonirea din oraș a *fetelor ce cântă în salon*, pentru că este datoria sa să „privegheze asupra localurilor” ca să nu se întâmple „câte o nenorocire” și să interzică minorilor frecventarea lor⁴⁷. Acțiunea polițistului este susținută de prefectul Manolescu pentru că „viciul și corupțiunea sunt adânc înrădăcinate și

trebuie pus capăt acestei stări de lucruri, în interesul ordinei și moralității publice”⁴⁸.

La 3 mai 1903 localul nu era încă deschis, motiv pentru care antreprenorul "Daciei" a adresat el însuși prefectului și primarului un memoriu, cerând redeschiderea localului. Argumentele aduse de antreprenor sunt foarte interesante din punctul de vedere al mentalităților care existau în Pitești, la începutul secolului trecut: "din închiderea localului rezultă două inconveniente, destul de serioase pentru comună și pentru moralitatea publică: în localitate există o garnizoană destul de mare și sunt o mulțime de ofițeri neînsurați și, în lipsă de acest local public, câtă a-și găsi asemenea distracții prin casele particulare ale cetățenilor, dând naștere la stricări de căsătorii și la alte scandaluri familiare, la care trebuie să se adauge mulțimea de funcționari precum și de studenți care locuiesc în orașul acest"; al doilea motiv pentru care localul nu trebuia închis era "pierderea de bani pentru comună"⁴⁹.

În cele din urmă, antreprenorului i se permite redeschiderea localului, cu o serie de condiții: în local nu va mai avea voie nici un minor, fetele să-și facă vizită medicală săptămânală, localul să fie menținut în stare de igienă, tariful pe mărfuri se va achita și, interesant, "se vor informa autoritățile de cei care cheltuiesc în mod risipitor"⁵⁰.

Servind aceluiași scop, respectiv păstrarea sănătății fizice și morale a locuitorilor orașului, în anul 1904 se adoptă un nou regulament "pentru supravegherea prostituției în orașul Pitești, pe baza modificărilor prevăzute de Ministerul Internelor"⁵¹.

Serviciile existente în oraș erau și aducătoare de venituri pentru bugetul comunal. Astfel, în ședința extraordinară a Consiliului Comunal Pitești, din 1905⁵², a fost dezbătută modificarea bugetului și, cu acest prilej, s-a hotărât respectarea articolului 39 din *Regulamentul comunal* referitor la plata taxelor prostituatelor către medicul comunal. Acest articol se referea la prevenirea bolilor infecțioase și prevedea implicarea medicului pentru supravegherea acestui "serviciu" adus unei părți a populației orașului. Astfel, pentru o *condicuță* eliberată unei case de prostituție taxa era de 2.210 de lei; pentru o *condicuță* a unei prostituate la domiciliu, taxa se ridica la patru lei; vizita la domiciliu a medicului se taxa cu zece lei, iar cea pentru o femeie care locuia într-o casă de prostituție era de cinci lei. Onorariul medicului comunal era de 1/3 din taxele încasate, restul servind "acoperirii părții din cheltuielile cu supravegherea prostituției"⁵³.

În 1910 mai mulți locuitori reclamă primarului pe un vecin al lor pentru tulburarea liniștii publice. Se arată în reclamație⁵⁴: „un evreu cu numele de Zamfir Șerman, de meserie dogar, din strada Sfânta Vineri, nr. 6, prin meseria lui sgomotoasă ne turbură în continuu liniștea de la orele cinci dimineața și de multe ori până la orele nouă și chiar unsprezece noaptea, în așa măsură încât noi, vecinii, am ajuns la culmea răbdării toleranței și indulgenței”⁵⁵.

La Arhivele Naționale din Pitești s-au înregistrat cereri de ajutorare a unor femei sărace: în 1834 se cere „ajutorarea femeii Uța, soția răposatului Dincă pescarul, fiind lipsită de mijloace de existență”; în 1890 Zamfira Văduva cere ajutor din „Casa Milelor”⁵⁶. O altă cerere aparține Mariei Teodorescu „de a i se fixa o pensie lunară pentru că este săracă și are și o fiică în stare de alienațiune mintală”. Nu se păstrează și rezoluția pe care consilierii piteșteni au dat-o acestei cereri⁵⁷.

În Pitești sunt și femei cu suflet care încheie contracte cu primăria, precum Ilinca Drăgușin Gheorghe, care ia pentru

creștere copilul orfan Ștefan Ilarionescu, „găsit lepădat în ziua de 28 martie 1890, la Biserica Trivale”. Femeii i se acordă douăzeci de lei lunar conform contractului și douăzeci de lei pentru „scutece și botez”⁵⁸.

Note:

¹ Julieta se sinucide pentru că mesagerul care trebuia să-i spună că Romeo este doar adormit murise de ciură!

² Boccaccio, Gionanni, *Decameronul*, vol. I, Editura Adevărul holding, București, 2009, p.8-9.

³ Regulamentele Organice, primele așezăminte cu rol constituțional din istoria Principatelor Române, au fost adoptate în timpul ocupației ruse a Principatelor (1828-1834) și puse în practică la 1 iulie 1831, în Țara Românească, și la 1 ianuarie 1832, în Moldova.

⁴ Arhivele Statului Pitești, fond Prefectura (Ocârmuirea) județului Argeș, ds. 84,95,96/1835 și Idem, Fond Primăria Pitești, ds. 7, 23, 54/1835.

⁵ Idem, fond Prefectura (Ocârmuirea) județului Argeș, ds. 70/1835.

⁶ Idem, fond Primăria Pitești, ds. 17/1835.

⁷ Ibidem, ds. 26, 29/1835.

⁸ Ibidem, d. 58 și 100/1836.

⁹ Ibidem, d. 19, 73, 80, 86, 97/1837.

¹⁰ Idem, fond Primăria Pitești, ds. 1, 4, 10, 11, 34/1837.

¹¹ Ibidem, ds. 1/1838.

¹² Arhivele Statului Pitești, fond

Prefectura județului Argeș, ds. 15/4838 și 14/1838.

¹³ Ibidem, ds. 29/1839.

¹⁴ Ibidem, ds. 1, 2/1856.

¹⁵ Ibidem, ds. 36, 38, 46/1859.

¹⁶ Ibidem, ds. 26/1860, 9, 21/1862.

¹⁷ Ibidem, ds. 21, 8, 23, 24/1862.

¹⁸ Ibidem, ds. 14/1866, f. 1.

¹⁹ Ibidem, f. 5.

²⁰ Ibidem.

²¹ Arhivele Statului, filiala Argeș, fond Primăria Pitești, ds. 17/1868, f.2.

²² Ibidem, ds. 28, 29, 20/1877 și ds. 5, 25, 33, 34, 46/1878.

²³ Ibidem, ds. 35/1880, f. 11.

²⁴ Ibidem, ds. 32/1881, 17/1882, 10/1883.

²⁵ Ibidem, ds. 13/1885, f. 6,10,11,19,22,

57.

²⁶ Ibidem, ds. 19/1890, f. 113.

²⁷ Ibidem, ds. 10/1891, f. 6.

²⁸ Ibidem, f. 87.

²⁹ Ibidem, ds. 6/1891, f. 3.

³⁰ Ibidem, f. 40.

³¹ Ibidem, f. 26, 40.

³² Ibidem, ds. 16/1900, f. 6.

³³ Ibidem, f. 28.

³⁴ Ibidem, f. 20.

³⁵ Ibidem, ds.3/1901, f. 7.

³⁶ Ibidem, f. 55.

³⁷ Ibidem, ds. 4/1902, f. 9.

³⁸ Ibidem.

³⁹ Ibidem, f. 36.

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ Documentul este o decizie a Consiliului comunal Pitești din 1902 referitoare la casele și bordeiele insalubre.

⁴² Arhivele Statului Pitești, fond Primăria Pitești, ds. 3/1901, f. 36, 37.

⁴³ Ibidem, ds. 10/1891, f. 59.

⁴⁴ Ibidem, ds. 7/1898, f. 1.

⁴⁵ Ibidem, f. 38.

⁴⁶ Ibidem, f. 66.

⁴⁷ Ibidem, f. 17.

⁴⁸ Ibidem, f. 22.

⁴⁹ Ibidem, f. 24.

⁵⁰ Idem.

⁵¹ Ibidem, ds. 3/1904, f. 27.

⁵² Ibidem, ds. 1/1905, f. 39.

⁵³ Ibidem.

⁵⁴ Ibidem, ds. 13/1910, f. 23.

⁵⁵ Ibidem.

⁵⁶ Arhivele Statului Pitești, fond Primăria Pitești, ds. 19/1890, f. 113.

⁵⁷ Ibidem, f. 3.

⁵⁸ Ibidem, f. 41.

Gheorghe Coculescu (1803-1865), protopopul Piteștilor

drd. Octavian DĂRMĂNESCU

Evul Mediu românesc este, în fond, pentru noi, contemporanii, un mare mozaic. Privirea de ansamblu vine însă numai prin cercetare. În cercetarea trecutului, istoriograful întâlnește biografii. Acestea dau indirect, mai ales în perioada veche, însăși istoria instituției pe care le reprezintă. În istoria locală, Biserica, de exemplu, este reprezentată de clerici și de traseul lor terestru. Un exemplu este cel al protopopilor, preoți aleși de către episcop pentru a organiza interesele Bisericii într-un areal strict. La Pitești, pentru prima jumătate a secolului al XIX-lea, comunitatea a fost păstorită de către protopopul Gheorghe Coculescu.

Considerăm că, pe baza evocării că încă de mic a slujit aici, Gheorghe Coculescu, fiul protopopului Ioan¹, este chiar cântărețul Gheorghe de aici, din anul 1813, scutit și el de Vodă². Amintit în 1822, ca diacon³. De asemenea, să nu neglijăm: cântărețul Gheorghe din 1813 putea fi preotul Gheorghe, altul decât Gh. Coculescu din 1824, de aici. Hirotonit preot în 27 aprilie 1825⁴. În 1828 „familiei răposatului protopop Ioan” i se întărește actul de proprietate asupra casei de pe pământul bisericii domnești⁵. La biserica „Sf. Ioan” se păstrează o cruce cu inițialele următoare „Pr(eot) G.K.K.ul”⁶, foarte probabil Gheorghe Coculescu. Protopop al Piteștilor încă din 1830 – în 1840 obștea orașului

îi aduce o scrisoare de mulțumire pentru activitatea avută timp de un deceniu⁷. Pe 21 august 1832 semnează pentru prima dată ca protopop într-un act de la „Sf. Gheorghe”⁸. Tot în 1832 botează la schitul Buliga (în mahalaua căruia stătea) doi copii: unul al colegului său, preotul Dimitrie Cioran, și altul, al cârciumarului Nicolae⁹. Un Ghiță, protopop de Pitești, este menționat și în pisania din Bascovelul (Dumbrăvelul) de lângă Pitești, datată 11 noiembrie 1834. Este chiar Gheorghe Coculescu, deoarece în același an îl găsim ca protopop de Pitești, fiu al protopopului Ioan, într-un act de la biserica Precista Veche din Coastă¹⁰.

De altfel, din actele mitricale întocmite între 1832-1865 se desprinde clar o situație: protopopul nu participa, în cazul bisericii domnești din Pitești – și, credem, în general, deoarece nu am întâlnit în mitricale niciun protopop care rezida în Pitești, cu toate că în cazul protopopilor Plășilor de Mijloc și de Jos aceștia locuiau, credem, în Pitești –, la serviciile bisericii. Fiind plătit de episcopie, el nici nu era, credem, traversat de catagrafie. Probabil, mai ales prin importanță, venea la liturghia de duminică (nu credem că mai era alta în cursul săptămânii). De aici o lipsă a catagrafiei însăși, care îi menționa doar ca preoți slujitori, la rândul-le, printre subordonații lor. Protopopul, de altfel, era prins cu

vizitarea teritoriului destul de larg (în condițiile de mișcare, precare, de atunci). Totuși, credem, funcția actuală de paroh și-o exercita din plin. Lipsa menționării stricte în acte a preoților oficianți la serviciile divine ecranează mult și regretabil descifrarea acelor timpuri. Mai mult, sunt pagini întregi cu semnăturile cântăreților sau ale copiștilor angajați (credem), care doar scriau numele preotului ofician. Tot în acest an, cu o lună înainte, după o cununie, un „papa Ghiță”, semna în mitricalele de aici, el sau celălalt preot Gheorghe de aici¹¹. Tot în 1832 își botează fiica, Ecaterina, nașă fiind Maria, fiica răposatului protopop Vasile¹². În 1834 „protopop Ghiță sin popa Ioan” își mai botează o fiică, Maria. Aflăm că mama este Elenca protopopeasa, la rândul ei, fiica popii Mincă (un preot Mincă stătea în 1831 în mahalaua Băii¹³), și că nașa este Maria, fata protopopului Vasile (răposat deja)¹⁴ – de menționat că în 1850, când lui Gheorghe Coculescu i se naște un alt copil, Ioan, mama lui era menționată ca fiind fata preotului Martin, nu Mincă¹⁵, doi preoți diferiți. Cert este că în catagrafia din 1838, în culoarea roșie stătea văduva Bălașa, soția fostului preot Mincă, etatea 40, avându-l în îngrijire pe fiul Ion, 16 ani¹⁶. Tot în 1834 președintele Judecătoriei Argeș, căminarul Ioan Mavrotineanu, îi trimite protopopului Ghiță Coculescu o scrisoare de mulțumire pentru munca sa în soluționarea a numeroase pricini de judecată, pentru cinstea, corectitudinea și atașamentul său față de legile și instituțiile țării¹⁷. Tot în 1834 la biserica domnească un popa Gheorghe, foarte probabil Coculescu, își îngroapă fiul, Ioan¹⁸ – mortalitatea infantilă era și atunci, ca în tot Evul Mediu european, accentuată. În 1835 protopopul primește de la Gheorghe, fiul postelnicului Ioan – pentru o facere de bine –, un loc în mahalaua hanului lui Buliga¹⁹. Tot în 1835 întocmește cu Niculae, Fiul lui Preda din Cocu, un zapis de învoială pentru înlesnirea făcută de protopop la plata dijei pentru un pogon de pământ – Nicolae o plătită nedrept, timp de 13 ani, moșnenilor Brănești²⁰.

În 1838 semnează din nou ca protopop de Pitești²¹. Tot în 1838 un preot, Gheorghe, din vopseaua galbenă, apare cumnat al protopopului²². Dacă protopopul este cel de Pitești (deoarece în Pitești mai rezidau și alți protopopi din județul Argeș, chiar și de Muscel, de exemplu Luca al Plășii de Jos, județul Muscel, amintit la „Precista Veche din Coastă”, Pitești, 1817), Gheorghe Coculescu, atunci avem numele surorii lui, Uța, care avea atunci 25 de ani. Să urmărim, însă, numele preoților Gheorghe din Pitești din această perioadă: la schitul Buliga („papa Gheorghe Nica”, 1832-1865, frate cu egumenul moldovean de aici Partenie), la „Sf. Treime”-Beștelei („papa Gheorghe sin popa Constantin Cioran”, 1824-1865), la „Buna Vestire”-Greci („Gheorghe sin dascălu Ene”, 1838-1852), la „Sf. Ioan” („papa Gheorghe”, amintit în 1824, în etate atunci de 40 de ani), la „Precista Nouă”-Mavrodolu (diaconul Ghiță, 1833). Tot în 1838 catagrafia orașului ne dă informații despre protopopul Piteștiului, Gheorghe: are 32 de ani, o soție, Ileana, de 25 de ani, și copiii: Vasile (7 ani), Gligore (o lună), Ecaterina (5 ani), Mariia (3 ani), Alecsandra (2 ani). Rude pe care le ține acasă: Dumitrana, văduvă, de 60 de ani, și Ghiță, fiul ei, de 16 ani. Slugi: Nicolaie, Tudor, Ioana, Ana, toți adolescenți²³ – printre altele, catagrafia menționează că este proprietar a 200 de pruni. Într-adevăr, în 1838 i se naște Grigore, botezat la „Sf. Ilie” chiar de episcopul Samuil Sinadon (conform indicației, tatăl este fiul protopopului Gheorghe)²⁴. În 1839 primește și rangul de iconom²⁵.

Pe 10 ianuarie 1841 este (re)ales în epitropia bisericii domnești alături de Nicolae Coculescu, fratele lui geamăn (acest atribut pe motivul că sunt născuți în același an) și de Pandele Petre²⁶. Tot în 1841 roagă primăria să-și mute tumba de pe un loc al bisericii, deoarece epitropia dorește ca pe acest loc să clădească²⁷. Tot acum este rugat de către Judecătoria Argeș să stabilească creditorii fraților Popovicești²⁸. În 1842, ca protopop al orașului Pitești și ca iconom, tipărește pentru uzul intern pomelnicul aceleiași biserici. În 1843 îi moare un copil, tot Ioan²⁹. Tot în acest an moare „Maria sin protopop Gheorghe soția lui Tudorache Crăciunescu”³⁰ – nu credem că este vorba despre protopopul Gheorghe Coculescu, fiica lui, Maria, având în acel doar 9 ani. Reținem însă memoria unui alt protopop Gheorghe, foarte probabil al unei plăși argeșene mai îndepărtate sau a uneia mușcelene, apropiată Piteștiului. În 1844 „Grigorie sin protopopu Gheorghie cu Ecaterina sora sa” nășesc un cuplu de tineri la „Sf. Gheorghe”³¹ – canonic, atunci, frații puteau năși miri, chiar dacă nu erau nici căsătoriți, nici majori. Amintit protopop și în 1845³². Tot acum întocmește catagrafia metocului Episcopiei Argeșului, de lângă „Sf. Gheorghe”, care avea și paraclisul „Buna-Vestire”³³, demolat, mai apoi, de primărie. Tot acum fiica lui, Ecaterina, nășește la Buliga un copil al preotului Dimitrie Cioran, colegul lui³⁴. Tot în 1845 semnează ca protopop și conducător la „Sf. Gheorghe”, un act³⁵. Are un conflict cu pitarul Ioan Cornățeanu pentru că întărise un act fals³⁶. Protopop de Olt și Pitești (februarie 1845 - 16 august 1851)³⁷. În 1846 semnează „protopop Gheorghie iconomul”³⁸. Tot acum, fiul lui, Grigorie, botează un copil la biserica Buliga, în parohia căreia, credem, stătea³⁹. Tot la Buliga, în anul următor, fiica lui, Anastasia, botează copilul unui brutar⁴⁰. În 1848 semnează „epitrop protopop Gheorghie iconomul”⁴¹. Tot în 1848 Radu Bănuță din Săpunari îl reclamă episcopului că i-a cerut exagerat pentru eliberarea unui bilet de cununie⁴². Tot în acest an este naș, împreună cu soția lui, Elena, la biserica „Precista din Coastă”, cununând doi robi ai familiilor boierești Băleanu și Budișteanu⁴³.

În 1849, după moartea episcopului Samuil Tărtășescu de la Buliga, preia conducerea schitului (lângă care, credem, locuia) pentru aproape un an, reparându-i caldarâmul⁴⁴. Tot la Buliga, în acest an, fiica lui, Anastasia, botează un copil ai unor robi țigani, robii personali ai tatălui ei⁴⁵. Tot în 1849 fiica lui, Ecaterina, se căsătorește cu „Nicolae sin Spiridon Gherman arendașu”, nași fiind Gheorghe Popescu, ginerele lui Eftimie Nicolau și soția lui, Ralița⁴⁶. Între 1849-1859 reconstruiește de zid biserica de lemn „Sf. Nicolae” și „Sf. Gheorghe” din satul natal, Cocu Vale, lăcaș ruinat, împreună cu fratele lui, Nicolae Coculescu, și cu alți creștini – în 1859, ca fost protopop, cere voie episcopului să o sfințească el însuși, recomandându-se drept ctitor⁴⁷. În 1850 sora lui, Maria, îi botează un nou copil, Ioan (al treilea „Ioan”, primul Ioan îi murise în 1834, al doilea, în 1843)⁴⁸ și Alexandra, fiica lui, botează un copil la Buliga⁴⁹. Din prima sursă aflăm din nou că soția lui era fiica preotului Martin, trecut deja în „Pomelnicul” bisericii editat în 1842. Tot la Buliga, tot în acest an, copiii protopopului Ghiță, Grigore și Lucșița, cunună o pereche de robi ai boierilor Rătescu și Budișteanu⁵⁰. Tot în 1850, ca protopop al plășii Pitești și Olt, se autocatagrafiază drept „protopopul Gheorghe de la b. domnească a sfântului Gheorghe”⁵¹.

În 1851 este reclamat pentru abuzuri care azi ar părea grave, nu și atunci, în gândirea de castă⁵². Dar nu aceasta este cauza pentru care este destituit din funcția de protopop, ci următoarea: Ioniță Chihaia, important membru al minorității armenie care nu avea nici biserică, nici preot, moare. Dorește încă din viață să fie îngropat la „Sf. Gheorghe”, deoarece armenii frecventau bisericile ortodoxe, neavând cult organizat datorită opririi domniei. Protopopul Gheorghe refuză formal, deoarece ordinele erau strict negative. Totodată, târăgănează răspunsul către episcop, care urmărea activ cazul și efectele interdicției pe care o dăduse. Răposatul armean, din complezență, este îngropat într-un cimitir ortodox prin tactul protopopului, prieten al urbei în primul rând, apoi al oficialităților – neutre de realitatea din teren. Episcopul Climent află și îl dezprotopopește „pentru totdeauna” pe Gheorghe Coculescu⁵³, gest și gratuit, și pripit, credem. În 1852 un „Gheorghe cojocar sin popa Mincă, patentari”, foarte probabil cumnatul protopopului, murea⁵⁴. Unui alt probabil cumnat de-al lui, „Ioniță popa Mincă”, îi murea un copil în 1853⁵⁵. Tot în 1852, Sița, fiica protopopului Ghiță, botează la Buliga un copil al unei roabe personale a tatălui ei⁵⁶. În 1853 protopopul Gheorghe îi moare un copil, Alecsandra, înmormântată la Buliga⁵⁷. În 1854 fiul lui, Grigorie, cu Sița, soția lui, cununau pe Vasile, cizmar, fiul preotului Dimitrie Duhovnicul⁵⁸. În 1855 fiul lui, Vasile, se căsătorește cu „Elena fiica părintelui protopopului Atanasie sachelarie”⁵⁹. Acest Atanasie nu este altul decât protopopul Atanasie Davidescu (al plasei Pitești, Găleşești, Cotmeana, 1851-1856 și 1861-1862) de la „Precista Veche din Coastă”, scos la pensie în 1862, invocându-i-se, probabil pe nedrept, bătrânețea⁶⁰. Tot în 1855 Ana, o roabă de-a lui, își botează la biserica „Sf. Nicolae” un fiu, Filip (chiar în ziua apostolului, 14 noiembrie), nășit fiind de cântărețul bisericii Sf. Nicolae (fost și la biserica domnească), Marcu Marinescu⁶¹. În 1857 fiica lui, Anastasia, se căsătorește cu un băcan din Roșiori de Vede⁶², iar fiul lui, Ion, botează la Buliga un copil din țigani lui Mierlă⁶³. În 1858 Anastasia își botează copilul la „Sf. Gheorghe”⁶⁴. În 1859 Vasilie, fiul protopopului Ghiță, împreună cu „Elena sin protopopu Atanasie” își botează un copil la Beștelei și tot aici Elisabeta, fiica protopopului, botează copilul moașei orașului, Vasilichia⁶⁵. În 1860 „Dumnealui domnu Nicolae Gherman cu soața sa Ecaterina ex protopopu Ghiță”, sunt nașii Bălășei, fiica de 16 ani a fostului episcop Răducanu Paraschivescu⁶⁶. Această Ecaterina este în același an nașă de botez a copilului surorii sale, Anastasia (căsătorită cu un băcan, Anastase), la schitul Buliga⁶⁷ – biserica cui aparțineau Coculeștii piteșteni –, și nașă de cununie pentru Lința, fiica protopopului Dinicu (fostul protopop Costandin, răposat de tânăr cu câțiva ani înainte, slujitor la biserica domnească)⁶⁸. În 1861 Ion, fiul protopopului Ghiță, botează la Buliga un copil din țigani lui Mierlă⁶⁹.

În 1862 ia parte la catedrala (nouă) Adormirea Precistei, Mavrodolu, la Te Deum-ul Unirii⁷⁰. În următorul an, 1863, semnează ca fost protopop⁷¹ și este ales de mitropolitul Nifon în comisia mixtă pentru aplicarea legii secularizării averilor mănăstirești⁷². Tot în 1863, fiul lui, Vasilache, împreună cu soția lui, Elena, sunt nași de cununie la schitul piteștean Buliga⁷³. În 1864 împreună cu colegul Sandu (Toncea sau Antonescu) duhovnicul, amândoi „la apusul zilelor” lor, cer retroactiv primăriei să li se dea salariul statutat la 1844 și unele drepturi bănești, toate acestea fiind ridicate

după incendiul din 1848. Împreună mărturisesc: „Din mica copilărie ne-am aflat slujind sfintei biserici domnești cu hramul Sf. Gheorghe dintru acest oraș Pitești, trecând prin toate gradele eparhiei”⁷⁴. Tot în 1864 Grigorie, fiul lui, își botează la „Sf. Gheorghe” fiul, Gheorghe, naș fiind Nicolae Coculescu⁷⁵. Moare de lingoare pe 20 februarie 1865⁷⁶ în vârstă de 62 de ani⁷⁷. În martie 1865 deja este amintit ca răposat (luase o icoană veche de la fostul protopop Vasile Gărdescu pentru a o curăți, fiul acestuia cerând-o înapoi de la epitropi)⁷⁸.

Pr. dr. Florian Tudor, preot al bisericii domnești din Pitești, ne-a comunicat încă din 2012 că în anii nouăzeci ai secolului trecut, un enoriaș din Cocu i-ar fi relatat că, de fapt, mormântul lui Gheorghe Coculescu se afla în incinta fostului schit Buliga, azi Muzeul Județean Argeș – informația intrigă, deoarece terenul fusese nivelat și biserica, într-un final, demolată în 1900, an destul de înaintat în spate pentru o atare evocare. Avem însă un caz fericit de memorie colectivă. Conform registrului schitului „Sf. Îngeri”-Buliga, protopopul Gheorghe Coculescu moare pe 20 februarie 1865 de lingoare (febră tifoidă), în jurul vârstei de 60 de ani⁷⁹, fiind înmormântat în cimitirul acestei parohii (din 1863 schitul este transformat în biserică de enorie). Opțiunea Buliga nu era ceva surprinzător, o veche rânduală obligând parohienii să frecventeze mai mult biserica parohiei lor, inclusiv obligația de a se înmormânta la biserica aparținătoare. Coculeștii erau vecini cu schitul, iar răposatul protopop, după cum am văzut, asigurase epitropia între 1849-1850.

În 1865 „Elena potropopoaia Coculeasca” botează la Buliga unul dintre țiganii lui Mierlă⁸⁰ și cunună (împreună cu fiul ei, Grigore) pe seminaristul Gheorghe Teodorescu (devenit în același an diacon, probabil la Buliga)⁸¹. Tot în 1865 Grigore Coculescu, fiul protopopului, în vârstă de nici 20 de ani, moare de oftică, fiind înmormântat tot la Buliga⁸². În 1870 Ion Gh. Coculescu, cumpără 30 de pogoane de pământ în Cocu din averea tatălui său, fostul protopop (foarte probabil de la ceilalți frați), iar pentru a le putea stăpâni este nevoit să își achite o datorie⁸³. În cimitirul „Sf. Gheorghe” din Pitești, în al doilea cvartal din stânga, există mormintele mai multor Coculești: Rada (Muscalu, 1880-1940), Ioana (Mihai, 1907-1943), Mituță (1910-1994), Florian (191-1994), Ion (1911-1941), Tatiana (1926-1990). În martie 2017 am avut onoarea să ne întâlnim cu domnul Gheorghe Coculescu, pensionar, fost ofițer. Domnia sa, împreună cu sora dumnealui domiciliată în Cocu și cu o verișoară stabilită în Australia, sunt, foarte probabil, ultimii Coculești. Dânsul ne-a relatat că în fiecare generație de după vestitul protopop din secolul al XIX-lea a existat un purtător de prenume „Gheorghe”. Tatăl domniei sale, Vasile Coculescu, proprietar în Cocu, a fost arestat de regimul comunist și a muncit forțat la Bicaz. Din fosta moșie a Coculeștilor a mai rămas doar o fâșie mică în Cocu. Casa fostului pașoptist Nicolae Coculescu, primar al Piteștiului, aflată lângă Muzeul Județean, a fost vândută relativ recent de către moștenitori unui om de afaceri piteștean. Un anume dezinteres din partea noului proprietar a făcut ca oamenii străzii să o ocupe și să o vandalizeze. Aceștia au ars nu numai câteva piese valoroase de mobilier, dar și ultimele cărți din bibliotecă. Domnul Gheorghe Coculescu ne-a mai relatat că protopopul a avut mai mulți copii. Două dintre fetele lui au fost îngropate în Cocu, pietrele lor de mormânt existând și acum o jumătate de secol în curtea bisericii zidită de Coculești.

Note:

- ¹Marin M. Braniște, *Însemnări pe vechile cărți de slujbă de la bisericele din Pitești* (în continuare, *Însemnări...*), în „M.O.”, anul XIII, 1961, nr. 7-8, p. 204-205, p. 934: „de răposatul tată-mieu proto(pop) Ioan Protonotarie. F. protopop Gheorghe iconomul. 1863”. În 1834, când își botează la biserica domnească fiica, Maria, tipizatul îl indică pe tată drept „protopopu Ghiță sin popa Ioan”, S.J.A.A.N., fond C.R.S.C. / Parohia Sf. Gheorghe, Pitești, Dos. 1/1834, Botezați, f. 3.
- ²V.A. Urechia, *Istoria Românilor*, tom X, p. A, p. 146: „să scutească și dreptre bucatele lui de vinăriciu i dijmărit”.
- ³Arhiva bisericii domnești din Pitești (în continuare, „Arhiva...”), „Registru de acte în copii”, f. 6: martor și scriitor al testamentului unei donatoare („Gheorghe d<iacon> ot oraș Pitești”).
- ⁴S.J.A.A.N., Fond Episcopia Argeș, Dos 4/1865, f. 65 și I. Ionașcu, *Catagrafia eparhiei Argeș la 1824*, București, 1942, p. 33, ms 3.525: „diacon Gheorghe sân protopop Ioan, hirotonit 1825 aprilie”.
- ⁵Arhiva..., „Registru de acte în copii”, f. 17.
- ⁶Pr. Marin M. Braniște, *Pisanii, însemnări și manuscrise din vechile biserici ale orașului Pitești*, în „M.O.”, anul XXIII, 1971, nr. 3-4, p. 259.
- ⁷Arhivele Naționale, Col. „Dr. C-tin Istrati”, nr. XII/38.
- ⁸S.J.A.A.N., fond C.R.S.C. / Parohia Sf. Gheorghe, Pitești, Dos. 2/1832, Cununați, f. 1: „Gheorghe protonotarie protopop”.
- ⁹S.J.A.A.N., fond C.R.S.C. / Parohia Sf. Îngeri-Buliga, Pitești, Dos. 1/1832, Botezați, f. 1.
- ¹⁰Octavian C. Dejan, *Lista cronologică a protopopilor de Pitești și a episcopilor eparhiei Argeșului în ultimii 170 de ani (câteva figuri reprezentative de protopopi)*, în „B.O.R.”, anul CXXI, nr. 7-12, 2003, p. 513. Același articol și în „Argesis, Studii și comunicări”, XII, Pitești, 2003, pp. 289-299.
- ¹¹S.J.A.A.N., fond C.R.S.C. / Parohia Sf. Gheorghe, Pitești, Dos. 2/1832, Cununați, f. 1.
- ¹²S.J.A.A.N., fond C.R.S.C. / Parohia Sf. Gheorghe, Pitești, Dos. 1/1832, Botezați, f. 3.
- ¹³S.J.A.A.N., fond Primăria Pitești, Dos. 1/ 1831, f. 7.
- ¹⁴S.J.A.A.N., fond C.R.S.C. / Parohia Sf. Gheorghe, Pitești, Dos. 1/1834, Botezați, f. 3.
- ¹⁵S.J.A.A.N., fond C.R.S.C. / Parohia Sf. Gheorghe, Pitești, Dos. 7/1850, f. 1. Un „Gheorghe popa Martin” își botează copilul în 1852 la biserica „Sf. Nicolae”, naș fiind slugerul N. Socolescu, vezi S.J.A.A.N., fond C.R.S.C. / Parohia Sf. Nicolae, Pitești, Dos. 19/1852, Botezați, f. 3.
- ¹⁶Spiridon Cristoccea, *Orașul Pitești în catagrafia din 1838* (în continuare, *Orașul Pitești...*), Pitești, 2011, p. 132.
- ¹⁷Arhivele Naționale, Col. „Dr. C-tin Istrati”, nr. XII/33 bis.
- ¹⁸S.J.A.A.N., fond C.R.S.C. / Parohia Sf. Gheorghe, Pitești, Dos. 3/1834, Morți, f. 3.
- ¹⁹Arhivele Naționale, Col. „Dr. C-tin Istrati”, nr. XII/34.
- ²⁰Arhivele Naționale, Col. „Dr. C-tin Istrati”, nr. XII/35.
- ²¹Arhiva..., „Registru de acte în copii...” f. 12. În 1836 protopop era Zamfir, episcop al aceleiași biserici, vezi Arhiva..., „Dosar coprinzând...”, doc. 36.
- ²²Spiridon Cristoccea, *Orașul Pitești...*, p. 88.
- ²³*Ibidem*, p. 107. Peste ani, „proteasa Dumitrana soția popii lui Tincă”, probabil aceeași cu rudele pe care protopopul Ghiță Coculescu le are în îngrijire, moare în 1851, fiind înmormântată la Buliga, biserica mahalalei în care stăteau Coculeștii, vezi S.J.A.A.N., fond C.R.S.C. / Parohia Sf. Îngeri-Buliga, Dos. 19/1851, f. 1.
- ²⁴S.J.A.A.N., fond C.R.S.C. / Parohia Sf. Ilie, Dos. 1/1838, f. 2.
- ²⁵Teodor Mavrodin, *Episcopia Argeșului, 1793-1949*, Pitești, 2005, p. 478.
- ²⁶Arhiva..., „Registru de acte în copii...” f. 1.
- ²⁷Arhiva..., „Dosar coprinzând...”, doc. 53.
- ²⁸Arhivele Naționale, Col. „Dr. C-tin Istrati”, nr. XII/40.
- ²⁹S.J.A.A.N., fond C.R.S.C. / Parohia Sf. Gheorghe, Pitești, Dosar 3/1843, Morți, f. 1 (viitorul copil din 1850, repetăm, va purta din nou numele Ioan, al treilea, de altfel, cu acest nume).
- ³⁰S.J.A.A.N., fond C.R.S.C. / Parohia Sf. Treime, Pitești, Dosar 10/1843, Morți, f. 2.
- ³¹S.J.A.A.N., fond C.R.S.C. / Parohia Sf. Gheorghe, Pitești, Dosar 2/1844, Cununați, f. 2.
- ³²Arhiva..., „Registru cu acte în copii...”, f. 14.
- ³³Spiridon Cristoccea, *Catagrafii din secolele XVIII-XIX ale unor mănăstiri și schituri din județul Argeș*, Editura Ordessos, Pitești, 2013, p. 236.
- ³⁴S.J.A.A.N., fond C.R.S.C. / Parohia Sf. Îngeri-Buliga, Pitești, Dos. 13/1845, Botezați, f. 1.
- ³⁵Arhiva..., „Dosar coprinzând...”, doc. 76.
- ³⁶S.J.A.A.N., Fond Episcopia Argeș, Dos. 79/ 1845.
- ³⁷Teodor Mavrodin, *op. cit.*, p. 167.
- ³⁸Arhiva..., „Registru de acte în copii...”, f. 17.
- ³⁹S.J.A.A.N., fond C.R.S.C. / Parohia Sf. Îngeri-Buliga, Pitești, Dos. 14/1846, Botezați, f. 2.
- ⁴⁰S.J.A.A.N., fond C.R.S.C. / Parohia Sf. Îngeri-Buliga, Pitești, Dos. 15/1847, Botezați, f. 2.
- ⁴¹Arhiva..., „Registru de acte în copii...”, f. 17.
- ⁴²S.J.A.A.N., Fond Episcopia Argeș, Doc 15/ 1848.
- ⁴³S.J.A.A.N., fond C.R.S.C. / Parohia „Precista din Coastă”, Pitești, Dosar 6/1848, Cununați, f. 2.
- ⁴⁴Marin Braniște, *Schitul Buliga, un metoc în Pitești al mitropoliei Țării Românești*, în „M.O.”, anul XVIII, 1966, nr. 1-2, p. 62.
- ⁴⁵S.J.A.A.N., fond C.R.S.C. / Parohia Sf. Îngeri-Buliga, Pitești, Dos. 17/1849, Botezați, f. 2.
- ⁴⁶S.J.A.A.N., fond C. R. S.C./ Parohia Sf. Gheorghe, Pitești, Dos. 6/1849, Cununați, f. 3.
- ⁴⁷S.J.A.A.N., Fond Episcopia Argeș, Dos. 6/ 1858, f. 1-6.
- ⁴⁸S.J.A.A.N., fond C.R.S.C. / Parohia Sf. Gheorghe, Pitești, Dos. 7/1850, Botezați, f. 1.
- ⁴⁹S.J.A.A.N., fond C.R.S.C. / Parohia Sf. Îngeri-Buliga, Pitești, Dos. 18/1850, Botezați, f. 2.
- ⁵⁰S.J.A.A.N., fond C.R.S.C. / Parohia Sf. Îngeri-Buliga, Pitești, Dos. 18/1850, Botezați, f. 3.
- ⁵¹S.J.A.A.N., Fond Episcopia Argeș, Dos. 36/ 1850, f. 7.
- ⁵²Teodor Mavrodin, *op. cit.*, p. 160.
- ⁵³S.J.A.A.N., fond Episcopia Argeș, Dos. 98/1851, f. 1-9 și S.J.A.A.N., fond Episcopia Argeș, Dos. 56/1857-1858, f. 1-24, *apud* Nicolae Părăianu, *Peisaj urban cu negustori armeni și o biserică*, Editura Ararat, București, 2013, pp. 62-66.
- ⁵⁴S.J.A.A.N., fond C.R.S.C. / Parohia Sf. Gheorghe, Pitești, Dos. 9/1852, Morți, f. 2.
- ⁵⁵S.J.A.A.N., fond C.R.S.C. / Parohia Sf. Gheorghe, Pitești, Dos. 10/1853, Morți, f. 2.
- ⁵⁶S.J.A.A.N., fond C.R.S.C. / Parohia Sf. Îngeri-Buliga, Pitești, Dos. 20/1852, Cununați, f. 2.
- ⁵⁷S.J.A.A.N., fond C.R.S.C. / Parohia Sf. Îngeri-Buliga, Pitești, Dos. 21/1853, Morți, f. 1.
- ⁵⁸S.J.A.A.N., fond C.R.S.C. / Parohia Sf. Gheorghe, Pitești, Dos. 11/1854, Cununați, f. 2.
- ⁵⁹S.J.A.A.N., fond C.R.S.C. / Parohia Sf. Gheorghe, Pitești, Dos. 12/1855, Cununați, f. 1.
- ⁶⁰Teodor Mavrodin, *op. cit.*, p. 162 și p. 167.
- ⁶¹S.J.A.A.N., fond C.R.S.C. / Parohia Sf. Nicolae, Pitești, Dos. 22/1855, Botezați, f. 4.
- ⁶²S.J.A.A.N., fond C.R.S.C. / Parohia Sf. Gheorghe, Pitești, Dos. 13/1857, f. 1.
- ⁶³S.J.A.A.N., fond C.R.S.C. / Parohia Sf. Îngeri-Buliga, Pitești, Dos. 22/1857, Botezați, f. 1.
- ⁶⁴S.J.A.A.N., fond C.R.S.C. / Parohia Sf. Gheorghe, Pitești, Dos. 14/1858, Botezați, f. 1.
- ⁶⁵S.J.A.A.N., fond C.R.S.C. / Parohia Sf. Îngeri-Buliga, Pitești, Dos. 27/1859, Botezați, f. 1.
- ⁶⁶S.J.A.A.N., fond C.R.S.C. / Parohia Sf. Gheorghe, Pitești, Dos. 16/1860, Cununați, f. 1.
- ⁶⁷S.J.A.A.N., fond C.R.S.C. / Parohia Sf. Îngeri-Buliga, Pitești, Dos. 28/1860, Botezați, f. 1.
- ⁶⁸S.J.A.A.N., fond C.R.S.C. / Parohia Sf. Îngeri-Buliga, Pitești, Dos. 28/1860, Cununați, f. 1.
- ⁶⁹S.J.A.A.N., fond C.R.S.C. / Parohia Sf. Îngeri-Buliga, Pitești, Dos. 29/1861, Botezați, f. 1.

⁷⁰Marin M. Braniște, *Însemnări ...*, p. 938 (semnează, totuși, ca protopop).

⁷¹*Ibidem*, p. 934.

⁷²Teodor Mavrodin, *op. cit.*, p. 64.

⁷³S.J.A.A.N., fond C.R.S.C. / Parohia Sf. Îngeri-Buliga, Pitești, Dos. 30/1862, f. 1.

⁷⁴S.J.A.A.N., fond Primăria Pitești, Dosarul 7 (24)/1862, f. 18.

⁷⁵S.J.A.A.N., fond C.R.S.C. / Parohia Sf. Gheorghe, Pitești, Dos. 20/1864, f. 1.

⁷⁶S.J.A.A.N., Fond Episcopia Argeș, Dos 4/1865, f. 65.

⁷⁷S.J.A.A.N., Fond Episcopia Argeș, Dos 4/1865, f. 96.

⁷⁸S.J.A.A.N., fond Primăria Pitești, Dosarul 7 (24)/1862, f. 39.

⁷⁹S.J.A.A.N., fond C.R.S.C. / parohia Sf. Îngeri-Buliga, Dos. 33/1865, Morți, f. 1.

⁸⁰S.J.A.A.N., fond C.R.S.C. / parohia Sf. Îngeri-Buliga, Dos. 33/1865, Botezați, f. 1.

⁸¹S.J.A.A.N., fond C.R.S.C. / parohia Sf. Îngeri-Buliga, Dos. 33/1865, Cununați, f. 1.

⁸²S.J.A.A.N., fond C.R.S.C. / parohia Sf. Îngeri-Buliga, Dos. 33/1865, Morți, f. 1.

⁸³S.J.A.A.N., Col. Doc. Ist., Pachetul 8, doc. 69.

Mărcile de fabrică din orașul Pitești (1887-1948)

Aurel RADU,

inspector superior în cadrul Serviciului Județean Argeș al Arhivelor Naționale

Publicăm pentru întâia dată o listă completă a societăților argeșene (piteștene) care au avut „marcă înregistrată” la Tribunalul Argeș în perioada 1887-1948, timp de peste 60 de ani¹.

În baza legii mărcilor de fabrică și de comerț precum și a regulamentului de aplicare din 15 aprilie și respectiv 30 mai 1879, au fost înregistrate 18 mărci de fabrică, 17 în orașul Pitești și 1 în comuna Găvana, în prezent cartier al orașului Pitești.

Cele mai numeroase mărci înregistrate au fost cele ale comercianților și fabricanților de lumânări de ceară sau de seu. O singură fabrică piteșteană făcea aceste lumânări de seu care scoteau mult fum și un miros neplăcut, fapt pentru care erau mai puțin căutate de cumpărători. Acești producători și comercianți de lumânări împărțeau o piață concurențială importantă care a determinat înregistrarea a nu mai puțin de 10 astfel de mici ateliere locale, majoritatea lor fiind înscrise între anii 1906-1908 de când există inclusiv o lege și un regulament pentru fabricarea și vânzarea lumânărilor de ceară².

Faimoasa țuică de Pitești este o marcă înregistrată încă din anul 1897 de către comerciantul Ion R. Rădulescu care avea depozit en gros inclusiv în județul vecin Mușcel, în Gara Golești. Desenul mărcii este realizat în laboratorul fotografic Marietta din Pitești și ne îndeamnă să savurăm de fapt o țuică mușceleană cu textul: „Țuica de Florica. Lacrima de prune de Golești”. Peste mai mulți ani (1926) se înregistrează și o marcă pentru cazane din aramă și orice articole din acest metal, proprietatea comercianților și industriașilor Ion Dinescu și Spirea Dinescu din Pitești.

Profesorul piteștean M.S. Andreian (n.1852), autor de manuale școlare de Istorie și Aritmetică, înregistrează un model de aparat didactic (1892) aprobat de autoritățile superioare administrative și didactice, aparat care avea un preț destul de piperat de 110 lei. M.S. Andreian este cel care realizează o hartă a județului Argeș și un plan al orașului Pitești în anul 1894 pe când era director al Școlii primare de băieți nr. 2 din Pitești³.

Farmacistul militar cu origini transilvănene Nicolae Iliescu (n.1874) deține în Pitești un laborator farmaceutic denumit „Nova” (1913) care îi aduce o clientelă importantă.

Industria de pielărie este reprezentată de frații cu origini germane Marenco (1907) care intră în faliment în anul 1911.

Peste ani, această faimoasă industrie piteșteană este continuată de micul industriaș C. Petrescu care înființează o fabrica de tăbăcărie și încălțăminte în comuna învecinată Găvana (1936).

Wilhelm Blucher, fiul lui Paul Blucher, comerciant neamț din Pitești, înregistrează o marcă de cremă de ghetete „Cerim” (1932). (*Vezi foto p. 1*)

Căpitanul Gheorghe Iov, lasă spada deoparte și produce brăuri medicinale, având marcă înregistrată încă din anul 1928, brăuri care au avut, se pare, o însemnată căutare în acele vremuri.

Mărcile de fabrică piteștene reflectă anumite aspecte comerciale și industriale importante de-a lungul timpului în viața urbană piteșteană. O parte însemnată din comerțul și mica industrie piteșteană sunt exercitate de minoritățile etnice și confesionale din oraș. Numeroasele ateliere producătoare de lumânări de ceară înfățișează un domeniu concurențial important, producția de marochinărie a dus la crearea unei frumoase tradiții în zonă, iar țuica de Pitești se dovedește a fi un brand destul de vechi.

În continuare, prezentăm mărcile de fabrică în ordinea cronologică a înregistrării lor:

1887 noiembrie 5, „Industria Română” – Fabrică de săpun și lumânări de seu din Pitești, proprietatea lui Moritz Beck și A.M. Beck.

1892 august 18, „Industrie Română” – Fabrică de săpun și lumânări din Pitești, proprietatea lui Alex. Keller.

1892 septembrie 1, Aritmometru „Andreian”, aparat didactic realizat de profesorul piteștean M.S. Andreian, model aprobat de Ministerul Instrucțiunii Publice și Cultelor în anul 1892.

1897 noiembrie 14, Ion R. Rădulescu, comerciant de băuturi spirtoase „en gros” din Pitești, cu depozit în Gara Golești (Mușcel), a înregistrat marca „Țuca de Florica. Lacrima de prune de Golești”, desen realizat în laboratorul fotografic piteștean Marietta.

1906 noiembrie 16, Mihalache Ionescu, comerciant și fabricant de lumânări de ceară en gros și en detail din Pitești.

1906 noiembrie 29, Al. Steriade, comerciant și fabricant de lumânări de ceară din Pitești.

1906 decembrie 8, Theodor Tatu, comerciant și fabricant de lumânări de ceară din Pitești.

1907 ianuarie 30, I.M. Crăciunescu, comerciant și fabricant de lumânări de ceară din Pitești.

1907 aprilie 4, Fabrica de pielărie „Frații Marenco” din Pitești, deținută de frații Carol și Friederic Marenco, comercianți și fabricanți de pielărie din Pitești.

1908 iulie 31, Ion Dinescu, comerciant și fabricant de lumânări de ceară din Pitești.

1908 octombrie 27, Ioan Dogaru, comerciant și fabricant de lumânări de ceară din Pitești, strada Teiuleanu, nr. 2.

1909 aprilie 24, Gheorghe Ionescu, comerciant și fabricant de lumânări din Pitești cu emblema „La înger”.

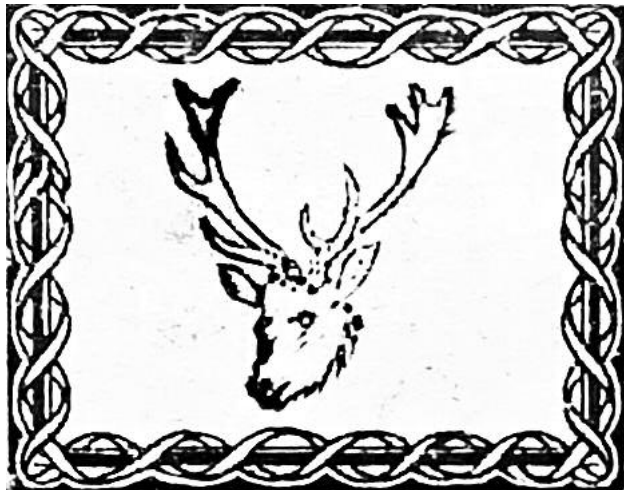
1913 aprilie 5, N. Iliescu, farmacist din Pitești cu emblema „Nova”.

File de istorie

1916 martie 14, Apostol Ioan, comerciant și fabricant de lumânări de ceară din Pitești.

1926 iunie 23, Ion Dinescu și Spirea Dinescu din Pitești, comercianți și industriași de cazane din aramă și orice articole din acest metal.

1928 ianuarie 11, căpitan G. Iov, comerciant și industriaș cu „fabrică de brăie” din Pitești, str. Șerban Vodă, nr. 258.

1932 octombrie 5, Paul Blucher, succesor W. Blucher, comerciant din Pitești, str. Șerban Vodă, pentru comerțul cu cremă de ghetete marca „Cerin”.

1936 octombrie 15, Fabrica de tăbăcărie, sandale și bocanci din comuna Găvana (Argeș), proprietatea comerciantului și industriașului C. Petrescu.

Note:

¹SJAN Argeș, Tribunalul Argeș, registru pentru trecerea mărcilor de fabrică nr. 11/1887-1948, f. 1-10.

²Monitorul Oficial nr. 271 din 8 martie 1908.

³https://bibliacad.ro/bnr/bnm_v1.html, 2020.

Despre cunoștințe medicale și igienă în perioada epidemiilor de ciumă medievale

Cu tot aportul și influența venită din Occident, baza medicală românească predominantă a fost influențată tot de practicile medicale moștenite de la geto-daci, astfel că îngrijirea sănătății era bazată pe utilizarea buruienilor de leac și a unui amalgam de substanțe de origine animală și minerală, administrate concomitent cu practicarea unor operații cu caracter magic și anume descântecele. Confirmarea acestui fel de viziune asupra lucrurilor se găsește în prima mențiune istorică a unui act de îngrijire a sănătății la curtea unui feudal român, și anume evenimentul prinderii regelui maghiar Otto de Bavaria de către adversari, și de surghiunirea lui la curtea voievodului unei formațiuni prestatale românești de peste Carpați¹.

Medicina populară este formată din două componente: cea empirică, cu caracter real și practic, și cea mistică,

neștiințifică. Astfel că locuitorii din Delta Dunării, de exemplu, știu de folosirea prafului făcut din spongii de apă dulce pentru tratarea gușei, baza acestei metode reprezentând-o prezența în cantitate mare a iodului organic în ele, cât și folosirea cojilor de ouă pisate pentru combaterea pierderii de sânge, cojile conținând o cantitate masivă de calciu, dar și folosirea ceaiului de cetină proaspătă de brad pentru evitarea scorbutului, cetina conținând vitamina C.

Toate aceste exemple demonstrează, pe de o parte, caracterul terapeutic al leacurilor folosite în medicina empirică și pe de altă parte, vastele posibilități de îmbogățire a păturii medicinei științifice prin studierea agenților terapeutici aparținători medicinei populare.

De la vechiul aforism „*medicina este o artă care vindecă uneori, ușurează adesea și consolează întotdeauna*” drumul

evolutiv a căpătat în timp nuanțe majore de dezvoltare. Astfel că, pornind de la buna desfășurare în circuitul farmaceutic românesc care a reprezentat întotdeauna o preocupare permanentă a legislatorilor, începând de la primele reglementări din 1797 ale lui Alexandru Ipsilanti, până la regulamentul din 1831 pentru starea sănătății care impunea un număr de 20 de spițerii, legea sanitară din 1874 și cea din 1885 care prevedea ca *"trebuiețu deschiderii unei farmacii noi se declară ori de câte ori numărul populației unei localități crește cu 5000 de locuitori"*, până la încercările de organizare sanitară și activitate medicală care vizau legislația, organizarea, învățământul medical, cu *Epitropia Obștirilor* înființată de Alexandru Ipsilanti în 1775, și *Casa Doftorilor* în timpul domniei lui Grigore Ghica în Moldova, medicina medievală românească a pornit timid, dar neobosit, având ca singur scop îmbunătățirea calității sănătății societății medievale.

Cele dintâi tipăriți medicale românești apar odată cu începutul secolului al XIX-lea, ele reprezentând practic o metodă pentru popularizarea cunoștințelor medicale, și fiind adresate tuturor care știau să citească recomandările de igienă din cuprinsul lor. Ele se împleteau cu aluziile politice, astfel că în *"Oglinda sănătății și a frumuseții omenești"* a lui Ștefan Episcopescu din 1829, împreună cu recomandările de prevenție a bolii apare și îndemnul *"Să ridicăm jugul de pe gâtul celor sfârșiți și uscați de muncă și sărăcie"*². Altă tipăritură demnă de menționat este și broșura *"Douăsprezece învățături folositoare pentru femeile îngreunate, pentru cazul nașterii, pentru lehuze, pentru chipul de a urmării copiii, acei copii mici și boalele lor"* a doctorului Nicolae Kiriacopol din 1827, cât și tipăritura lui Gh. Cuciureanu din 1847 de la Iași, *"Povățuiri pentru sătenii moldoveni la tâmplare de holeră"*³.

Odată cu perioada descompunerii feudalismului și formării relațiilor capitaliste, se constată o tendință de dezvoltare a instituțiilor cu caracter sanitar, în timp ce populația era îndrumată spre doctori prin afișe tipărite, drept dovadă difuzarea în 800 de exemplare a cărții menționate anterior a doctorului Kiriacopol *"Douăsprezece învățături folositoare pentru femeile îngreunate"*. Totodată, opera de 85 de pagini apărută la Moscova în 1835, intitulată *"Descrierea medico-topografică a principatelor Moldovei și Valahiei și fortăreața Siliștra, cu adăugirea unui tabel statistic asupra orașului București în 1831"* reprezintă cea mai cuprinzătoare tipăritură monografică asupra stării generale sanitare a Principatelor redactată de un străin, implicit Dobronravov. În afara altor considerații privind apa potabilă, izvoarele minerale, Dobronravov vorbea de o climă sănătoasă cu aer curat în Valahia și în Moldova, dar menționând faptul că populația atinge rar pragul de 90 de ani, *"înșiși locuitorii de la munte care pretutindeni se deosebesc prin vigoarea forței trupesti și un aspect exterior de sănătate înfloritoare, aici sunt vestejiți și slabi"*, autorul dând drept cauză trândăvia, alimentarea cu mămăligă, consumul excesiv de băuturi spirtoase, mai ales de vinuri acre și întârzierea târzie a sugacilor. De asemenea, se ofereau informații foarte importante cu privire la patologia românească, informații ce sunt rar găsite în istoriografia medievală a poporului român, prezentând cu exactitate boli și simptomatologii, cauze și tratamente, ce în ansamblu redau tabloul complet al sănătății de pe ambele teritorii românești. Dobronravov vorbea despre bolile specifice⁴ anumitor anotimpuri, astfel - primăvara predominau febrele

"Doctorul Schnabel de la Roma", gravură. Ținuta de protecție a medicului împotriva ciumei.

intermitente zilnice și periodice *"febres intermittentes quotidianae et tertianae"*, vara predominau febrele remittente gastrice și cu precădere febrele biliare *"febres remittentes gastricae, biliosae"*, toamna predomina diareea simplă sau însoțită de hemoragii *"diarrhaeae et dysenteriae"* și iarna predominau bolile inflamatorii *"synocha cum vel sine adfectione variorum internorum organum et catharrhi"*.

Cea mai veche lucrare de anatomie tipărită în limba română este considerată *"Antropologia sau scurtă arătare despre om"* a lui Vasici-Ungureanu, tipărită la Buda în 1830, dar există în istoriografie un text mai vechi, dintr-un calendar al lui Zaharia Carcalechi din 1825⁵, purtând titlul de *"Scurtă arătare despre om și despre întocmirile lui. Așezată de dom. Doctoru Alexandru Theodori"*. Publicația contribuie la formarea tabloului terminologiei medicale a vremii, întâlnindu-se informații referitoare la *"friguri acute, arterii, măduvă, organe, spongios, mucoasă, oxighen, glanduri, vase, vine, pori, microscop, mușcul, nevre (nervi), organ, pulmon, plevră, pericardion, canali, aortă, valvuri"*, iar în ceea ce privește aportul filologic și lingvistic al dezvoltării limbajului științific literar, se găsesc denumiri ca *"iuteală, pricină sau cauză, părți sau ramuri, influx sau influență, comunicație, natură sau fire, materie, existența, plasa de îmbrăcământ, efect, experiment, climă, constituție, temperament, electricitate, concav, cvantitate și cvalitate, etc."*.

Odată cu feudalismul dezvoltat românesc nu se poate vorbi despre o adevărată legislație sanitară deoarece îngrijirea sănătății reprezenta încă o inițiativă personală cu precădere. Ca legi sanitare în Țara Românească și Moldova, cele mai importante sunt pravilele tipărite la Iași în 1646 și anume *Cartea Românească de Învățătură*, și cea tipărită în 1652 la Târgoviște, adică *Îndreptarea Legii*.

Marea importanță a acestor pravile nu stă în caracteristica legislativă, ci în faptul că ele evocă pentru prima dată la noi pe Hipocrate și Galen, precum și încercarea introducerii unui vocabular de interes medical și familiarizarea publicului cu anumite concepții medicale. O timidă îngrijire medicală era

pusă astfel în serviciul unor straturi tot mai mari ale populației.

Găsim în secolul anterior, al XVI-lea, în persoana medicului lui Petru Șchiopu, Franciscus Domestikos Lascaris, dreptul de a-și forma o clientelă particulară, iar la Iași, medicul Skovgaard care în afara tainului de hrană, veșminte și simbrie, se mai bucura și de dreptul practicării „*fuori di palazzo*”.

De asemenea, Constantin Brâncoveanu îi trimitea lui Ioan Cariofil un medic să îl îngrijească, totodată neopunându-se practicii private a medicilor de care dispunea, arătând faptul că domnitorii se interesau de sănătatea populației, cerând la nevoie din afară cadre medicale cu mențiunea specială că erau necesari pentru nevoile populației.

Cea dintâi mențiune despre o asemenea intervenție este din 1564, când Alexandru Lăpușneanu cerea brașovenilor un „*dominum doctorem physicum pentru cetățeni bolnavi*”. Mai târziu, în 1668, găsim și pe Șerban Cantacuzino în situația în care îl ruga pe principele Transilvaniei să trimită pe doctorul Andras Pecs de care avea nevoie atât el, cât și populația, apel fără rezultat până când succesorul său, Constantin Brâncoveanu revine cu cererea motivând „*multe boli și nevoi apăsau atât între cinurile de sus cât și între cele de jos*”. Scopul principal cererii prezenței acestor medici era identificarea molimelor și recomandarea măsurilor de prevenție și de intervenție, astfel că rolul lui Brâncoveanu în situația dată era de organizare a unei asistențe sanitare, atât civile cât și militare.

Odată cu dezvoltarea orașelor medievale s-au ridicat instalații edilitare igienice și instituții de asistență socială. În Țara Românească găsim în vremea domniei lui Matei Basarab un hrisov care întărea privilegiul satului Mățăul de Jos în Muscel, prin care se recunoștea scutirea de dări în schimb acordării de îngrijiri medicale oferite săracilor și bolnavilor invalizi din Câmpulung, în timp ce în Moldova, Ștefan cel Mare era unul dintre inițiatorii acestora, constituind *Breasla Calicilor*, într-un cartier din Iași, existând o instituție de acest gen și în timpul domniei lui Petru Rareș, și anume o mahala a calicilor la Roman,

Înființarea primelor spitale a avut drept bază necesitățile sanitare crescânde ale societății, apărute mai ales din nevoie de asistență în timpul epidemiilor de ciumă, astfel că odată cu a doua jumătate a secolului al XVIII-lea apar în Țara Românească începuturile unei centralizări sanitare, reformele sanitare ducând la înființarea primelor forme propriu-zise mai bine puse la punct de organizare a asistenței sociale și sănătății publice, concomitent cu perioada procesului de destrămare a feudalismului și începutul capitalismului.

Astfel, apare *Epitropia Obștirilor* înființată de Alexandru Ipsilanti în 1775, ocupându-se cu asistența sanitară și socială, mai precis ocupația principală fiind aceea de îngrijire a orfanilor, totodată având atribuții edilitare, ocupându-se cu controlul medicilor și al farmaciilor. Epitropia era subvenționată dintr-un impozit plătit de breslele meșteșugărești, boieri și mănăstiri, fondul având denumirea de *Casa Milelor*. Din faptul că era asigurată prin această *Casă a Milelor*, și asistența la domiciliu se dezvoltă ulterior, declanșând fenomenul apariției primelor posturi de medici publici orașenești din Țara Românească. Epitropia Obștirilor avea atribuții multiple și venituri bine stabilite, astfel că ea era responsabilă de școli, de încurajarea diferitelor meșteșuguri, de alimentarea cu apă, de podirea și lărgirea străzilor, de

cutia milosteniei, de serviciul medicilor mai ales pe timp de ciumă. De asemenea ea era responsabilă de ridicarea zeciuiei din veniturile mănăstirilor și de vinărici.

În timpul cumei din 1799, găsim într-un hrisov al lui Alexandru Ipsilanti mențiuni despre veniturile fixate pentru epidemie, mănăstirile, boierii și ispravnicii și cât se oprea din lefiele lor pentru acoperirea sumei necesare măsurilor de combatere a cumei⁶. Tot în 1799, se ordona ca la trecerea spre Țara Românească la pasul Întorsura Buzăului, respectiv la Timiș și Bran, carantina din cauza epidemiei să se țină 10 zile⁷.

Interesul pentru problemele de natură medicală cu care se confrunta populația arătat de intelectualitatea celor două țări este reprezentat în prima instanță de Dimitrie Cantemir care în timpul studiilor sale la Academia Patriarhiei Ortodoxe din Constantinopol a urmat și cursurile de medicină predate acolo de Alexandru Mavrocordat⁸. Acest prim contact cu știința medicală l-a influențat dezvoltându-i interesul pentru această ramură, astfel că în *Descrierea Moldovei* el relatează despre molimele care se găseau pe teritoriul moldovean, cu precădere de ciumă și tifosul exantematic, cât și despre descântece în capitolul al II-lea și rolul vindecător al călușarilor.

Un rol important l-a avut în învățământul medical stolnicul Constantin Cantacuzino care a făcut posibilă introducerea cursurilor de medicină teoretică de la Academia Domnească din București⁹.

Cursuri asemănătoare cu cele din capitala Țării Românești au fost predate și la Iași de către Nicolae Kerameus în cadrul Colegiului Local, drept dovadă, o copie a cursului lui datată 1682, numită „*Expunere pe scurt a părții teoretice din cursul de medicină*”. Despre aceste cursuri de medicină găsim relatări și în opera doctorului Alexandru Helladius, și anume „*Medica studia in has Gymnasiis, vel universitatibus ut ita loquar, si Bucarestium excipies, plane ignorantur*” afirmație clară că la București se preda medicina.

Drept concluzie, medicina medievală românească a avut un start greoi, sufocat de amalgamul de concepții magice cât și de situația socială, economică, ajungând într-un final la o stabilizare, fapt ce a dus ulterior la îmbunătățirea tuturor aspectelor ce vizau domeniul medical.

Note:

¹Monumenta Germaniae Historica. Deutsche Chroniken. Ottokars Osterreische Reimkronik, vol. I, partea a II-a, Hanovra, 1893, p. 1437.

²Felix I. Istoria igienei în România, partea I, memoriul al III-lea, București, 1901, p. 70.

³Gh. Samaritan, Medicina și farmacia în trecutul românesc, vol. I, Călărași, 1935, pp. 56-62.

⁴G. Barbu, Istoria medicinei medievale românești, Editura Medicală, București, 1957, p. 187.

⁵A. Mureșianu, Zaharia Carcalechi, întemeietorul primei reviste românești, în Gazeta Cărilor, nr. 12, 1933, p. 12.

⁶I. Felix, Istoria igienei în România în secolul al XIX-lea și starea ei la începutul secolului al XX-lea. Partea I, extras din Analele Academiei Române. Memoriile secțiunii științifice, seria II, tom XXIII, Institutul de Arte Grafice Carol Gobl, București, 1901, p. 27.

⁷Arhivele Naționale ale României, Centrul Regional Brașov, Serviciul Județean Harhita, fond Scaunul Secuiesc Ciuc, dos. 6/26/1799, doc. din 1799.

⁸P.P. Panaitescu, Dimitrie Cantemir. Viața și Opera, București, 1958, p. 41.

⁹N. Vătămanu, Stolnicul Constantin Cantacuzino printre cărturarii țării sale, în Viața Românească, XIX, nr. 6, 1979, p. 157.

MOTORSPORTUL ARGEȘEAN SE CONJUGĂ LA... TRECUT (XXIV)

O poveste de SUCCES – istoria echipei de raliuri IATSA Pitești

ing. Nicolae COSMESCU

Orice incursiune serioasă în lumea mirifică a automobilismului românesc de mare performanță nu poate evita o grupare ce a avut multe de spus timp de aproape un deceniu, la confluența anilor '80 cu '90.

Pentru cei interesați mai de curând de activitatea de raliuri, numele acesteia, acum dispărută, a fost IATSA Pitești. Deși a strălucit și prin individualități, ceea ce a făcut-o să-și marcheze epoca a fost însăși echipa. Prin titlurile și trofeeile câștigate, numele ei a fost mai presus decât cele ale componenților săi. Între care, vom vedea, au fost destule glorii ale volanului românesc. Trecut, dar mai ales viitor. Raportându-ne, firește, la perioada existenței sale.

Intrarea în scenă

Apariția și-a făcut-o grație inițiativei unor personaje dornice de a practica acest sport. Care personaje, neavând „nume”, sau experiență, nu puteau accede în echipa marii uzine. Visul oricărui „șofer”. În schimb, au găsit sprijin și înțelegere la directorul de atunci al IATSA. Așa s-a putut elibera în 1984 certificatul de naștere al acestei formații.

În componența echipei se găseau angajați ai societății, respectiv ai rețelei de service-uri „Dacia”, tutelată pe atunci de IATSA. În primii doi ani de existență ai grupării, echipa, ca și membrii săi, au fost prezențe discrete în peisaj. Participări sporadice, ce nu exprimau nimic relevant. Motiv pentru care găsim formația cantonată de fiecare dată undeva la mijlocul clasamentului.

Pentru realizarea unei atmosfere propice mersului spre culmi, împietau luptele intestinale pentru șefia echipei. Dispute angajate între cei care fuseseră la originea înființării ei. Pe linie de servicii, aceștia aveau statutul de șef și subaltern. Invers decât la curse! Ambii erau la fel de veleitari. Se crease o stare tensională ce nu prevestea nimic bun. Atunci, președintele asociației sportive a avut

idea salvatoare de a numi drept *team-manager* pe cineva care nu era implicat direct în competiții. Iar acela, datorită „antecedentelor” sportive, autorității și competenței, a fost autorul rândurilor de față.

De aici începe adevărata istorie

Debutul meu în calitate de conducător al echipei de raliuri IATSA s-a produs la „Raliul Brașovului” din 1986. Întâmplător, cursa a marcat și prima apariție în acest sport a lui... Constantin Aur. Întrecerea de la Brașov nu a fost deloc ușoară, însă, la final, am prins cu noroc ultima treaptă a podiumului. Ceea ce era nu doar tonifiant, dar și de bun augur.

Numai că disputele pentru supremație în managementul echipei nu erau nici acum încheiate. De data aceasta am fost și eu angrenat în ele. Involuntar, desigur! Datorită faptului că șeful meu era unul dintre cei doi „veleitari”. Inițial, am avut tendința de a abandona activitatea sportivă, pentru a nu mă angrena într-o dispută din care nu aveam nimic de câștigat. Așa că, la cursa următoare am lipsit.

S-a întâmplat ca la Tulcea, pe ploaie, echipa să vină modest. Poate că nu m-aș mai fi dus niciodată la curse, dacă o întâmplare strict personală nu mă determina să mă deplasez la etapa de la Sibiu, față de care-mi exprimasem inițial *forfait*-ul. Până la urmă m-am decis. Și m-am dus, deși toată trupa era deja plecată. Avea să fie o experiență mai mult decât interesantă. Mi-a dat oxigen. Am privit altfel lucrurile și m-am hotărât să instalez ordinea. Întâmplător sau nu, echipa a revenit pe podium.

Deznodământul avea să se producă după raliul desfășurat în Harghita. Un traseu frumos, dar și extrem

Echipa înainte de-a pleca spre locul de start al unui raliu. Un *design* unitar pentru toate mașinile și componenții echipei.

de dur. O întrecere adevărată. N-am obținut un rezultat grozav însă, în ședința de la Pitești ce a urmat cursei, lucrurile s-au clarificat definitiv, punându-se capăt luptelor interne. Cel mai mare factor perturbator, șeful meu, a fost scos în afara echipei. Moment de la care nici mie nu avea să-mi fie deloc ușor, cât timp aveam să fiu în subordinea sa pe linie de serviciu. Dar sacrificiul merita. Simțeam că se poate merge mai sus. Să atacăm chiar titlul! Era ambiția mea, nemărturisită.

Progres tehnic și uman

Les connaisseurs știu că succesul într-un asemenea sport se poate face doar pe două căi: progres tehnic sau uman. Progres tehnic întrucâtva se făcuse. Mălăuț și Mina, prin relațiile de care dispuneau, au reușit să obțină un import de echipament sportiv în valoare de 10.000 USD! Pentru acele vremuri de constrângeri drastice acesta constituia o realizare uriașă. Așa s-au putut dota mașinile cu centuri ham, jenți din aluminiu, proiectoare de mare performanță, carburatoare dublu-corp orizontale. Drumul spre succes părea de acum deschis.

În schimb, sub aspect uman, lucrurile erau mai delicate. Ar fi trebuit, prin diverse mijloace, să creștem nivelul sportivilor pe care-i aveam. Era însă un demers foarte costisitor, mare consumator de timp și cu rezultate incerte. Și atunci, singura soluție rămânea aducerea unor nume valoroase de la alte echipe.

Pas cu pas, an după an, doi în 1987, alți doi, și mai și, anul următor, am transferat în echipă oameni de certă valoare. Primul a fost clujeanul Mihai Mureșan. Un pilot cu rezultatele relevante.

Tot cam pe atunci, fără să fie intenția noastră, am mai primit o întărire. Cei de la service-ul din Brașov au intervenit să preluăm un cuplu de la ei din societate. Era vorba de Marius Runcan, pilot, și Mircea Panaite. De primul nu auzisem, dar Panaite era cunoscut drept un

navigator de clasă. Ca și Mălăuț, Mircea era și el maestru al sportului.

Pentru noul sezon, cel al anului 1987, pe care-l abordam cu mult mai multe speranțe, am pregătit și o impresionantă operațiune de imagine. S-a definit un design pentru mașinile de concurs, ce s-a aplicat pe toate. S-au creat combinezoane pentru sportivi și pentru mecanicii de asistență, în variante ale culorilor noastre, alb-albastru. Lucruri ce nu au trecut neobservate. Apariția echipei la prima înțrăcare, la Brașov, a fost un adevărat șoc. Ca și evoluția în cursă, în care Mureșan s-a bătut pentru victorie cu sibianul Costinean.

Trebuie spus că, în afara progresului uman realizat prin racolările amintite, mai făcusem un salt înainte și în domeniul tehnic. Tot datorită celor doi bucureșteni, care rezolvaseră și acel import. Acum, aceștia au reușit să transfere, de la Direcția a cincea a Securității (!), trei automobile Dacia, dotate cu motoare de Renault 5 Alpine, ce furnizau roților mai mult de 90 CP! La Miercurea Ciuc, am avut o mare bucurie: pentru prima dată un echipaj IATSA câștiga o cursă! Isprava nu putea aparține decât cuplului Mălăuț-Ionescu.

Dobândisem o dimensiune națională nu doar prin cooptarea de sportivi din mai multe orașe, cât mai ales datorită prestațiilor. Și ca o confirmare a poziției dobândite, echipa a reprezentat România la „Raliul Hebros”, etapă de campionat european, dar și în „Cupa țărilor socialiste”. În care ne-am comportat remarcabil, terminând pe locul secund.

La finalul campionatului, disputat la Câmpulung Moldovenesc, prin locul ocupat, Mălăuț a izbutit să devină vicecampion absolut! Iar prin jocul rezultatelor, a devenit și campion al clasei sale – o ispravă în premieră atât pentru el, cât și pentru gruparea noastră. Însă trebuia în continuare marșat pe progres uman.

Cândva, după terminarea sezonului, primesc un telefon de la sibianul Mircea Bucur, unul dintre piloții de valoare ai rivalei IPAS, care... dorea să se transfere la

Un autoturism al echipei IATSA,
la start în Raliul Brașovului.

noi!! Bineînțeles, o asemenea ofertă, pe fondul precarității valorilor sigure din echipă, nu o puteam refuza. Cum mi-am dat acordul, Bucur, „ca la poker”, a plusat! M-a întrebat dacă sunt de acord și cu venirea colegului său Mihai Costinean! Am răspuns fără să respir: OK, *of course*! Era ceva incredibil!

Unul precum Costinean, nu trebuia ratat. Cu orice risc. Risc, fiindcă eram nevoit să-i iau mașina celui care „întemeiasă” echipa. Cum acesta nu a strălucit vreodată prin rezultate, discuția cu el nu a durat mult. Omul a realizat imposibilitatea demersului său de a rămâne și a cedat. Îmi câștigasem un nou „prieten”. Dar ținta mea era clară: cât mai sus.

Posedam acum o tripletă de vârf, imediat valoric sub cea a uzinei. Mălăuț – Costinean – Bucur constituiau un adevărat *cocktail* detonant. Ce va exploda în chiar prima etapă a unui sezon mai mult decât istoric. Fără egal nu doar pentru IATSA, cât și pentru automobilismul argeșean.

Începe numărătoarea titlurilor

Cursa de deschiderea a ediției anului 1988, disputată în mod tradițional la Brașov, ne-a adus alte satisfacții. Tripleta de șoc, în configurația Costinean, Mălăuț, Bucur, surclasase pe toți ceilalți competitori, cu excepția învingătorului. Rod al unei curse de-a dreptul magnifice, în care am obținut și primul succes la echipe. Îl meritam.

În acel an, campionatul nu avea decât cinci etape, încât în cazul unei contraperformanțe devenea extrem de dificil de recuperat „terenul” pierdut. Și aici mă refer exclusiv la întrecerea echipelor.

Raliul din Bucovina era la fel de dificil și pentru cei de la uzină, rivalii la titlu. Cum mașinile noastre de vârf mergeau ca niște veritabile orologii helveticе, aproape de terminarea cursei apreciasem că vom învinge iarăși la echipe, cu șanse să revenim pe primul loc în ierarhia anuală. Ceea ce s-a și întâmplat.

Și a sunat timpul ultimei dispute. Într-un început de noiembrie, în îndepărtatul Maramureș. Deși calendaristic nu era încă iarnă, acolo ninsese și era frig. Frig nu doar afară, ci și în hotel. Nici urmă de căldură sau apă caldă. Pentru raliu, singura noastră grijă era să ne clasăm cât mai aproape de IAP, în situația că aceștia vor câștiga întrecerea. Zis și făcut. Așa că, plasându-ne imediat după ei, am intrat în posesia râvnitului și visatului **titlu de campion la echipe**. Ceea ce puțini reușiseră de-a lungul anilor.

Am mai câștigat ceva: „Trofeul Dacia Sport”, aflat la prima sa ediție! Era întâia competiție monomarcă disputată în România!

Dacă vom face un *remember*, și trebuie să-l facem, putem spune că sub aspectul rezultatelor și performanțelor, în 1988 automobilismul argeșean a dominat net, chiar tiranic. *Du jamais vu!* Iar la grupa cea mai mare, titlul a revenit echipajului nostru, Bucur-Moldovan.

Cu un titlu de campioni la echipe, un trofeu, un alt titlu la individual și un trio clasat mai bine ca niciodată, IATSA își încheia un ciclu important din existența sa. Urma să confirmăm că tot ce s-a realizat nu era datorat hazardului.

Nu părăsim podiumul

Sub aspect tehnic, epuizasem toate posibilitățile interne. De o aprobare de valută pentru importuri nu putea fi vorba. În plus, ca mulți alții în acele timpuri, aveam mari probleme în obținerea unei cote de benzină, în exclusivitate pentru competiții. A fost, cu siguranță, încercarea cea mai dură cu care ne-am confruntat pentru a putea merge mai departe. Din păcate, firma noastră s-a dovedit incapabilă să ne susțină. Noroc cu un amic de la București, care ne-a cedat din cota întreprinderii sale.

Mai întotdeauna, după o performanță deosebită apare și inevitabila deconcentrare. În 1989, unui început promițător i-a urmat o adevărată serie neagră. La trei curse succesive, oamenii noștri de vârf au fost de nerecunoscut. N-au reușit să prindă podiumul de etapă! Așa s-a pierdut nu doar campionatul, cât și locul doi. În ciuda revenirii în forță la ultimele două raliuri, n-am putut să răpim poziția secundă celor de la Olciut. Ne-a rămas doar satisfacția podiumului și a unei noi clasări înaintea marii echipe a uzinei Dacia.

Un an mai târziu, datorită schimbărilor radicale apărute după decembrie '89, deși aveam șapte autoturisme de concurs, de cele mai multe ori abia reușeam să aducem cinci la start, motivul fiind preocuparea majoră a unora

Deși nicio tablă nu mai era ca înainte de răsturnare, cei doi sportivi (Costinean și Roșca) au ieșit din epava fostei mașini fără nicio zgârietură!

pentru privatizare imediată. În ultima cursă, la Brașov, nu am putut alinia decât trei mașini, dintre care numai una a terminat! Însă nu oricum, ci pe primul loc. Merituoșii au fost Mălăuț și noul său coechipier, viitorul mare campion George Grigorescu. Dacă am fi avut echipa completă, am fi cucerit un nou titlu. La pierderea acestuia a contribuit substanțial și Federația.

Așa s-a scris istoria aceluia an presărat cu mult prea multe frustrări. Singura consolare a fost câștigarea locului întâi pe echipe la Tulcea, datorată în mare parte transferului cuplului foștilor campioni absoluți, Nuță-Dumitriu.

Din nou în fruntea tuturor

Să vedem cum au evoluat lucrurile în sezonul următor. Continuarea fluctuațiilor de personal m-au determinat să persist în strategia de susținere a unor sportivi care veneau cu mașinile lor. O concepție ce se va dovedi câștigătoare. Fiindcă, numai cu Mălăuț și Nuță, pentru a nu cita decât piloții unor cupluri fidele, nu am mai fi putut avea acces la titlu, oricât de hotărâți am fi fost. Lotul s-a întărit substanțial prin preluarea, în regim de *sponsoring*, a duetelor alcătuite din brașovenii Toma-Runcan (automobil Opel Kadett) și bărlădenii Aur-Ungureanu (Peugeot 205GTi). Primii români care și-au adus mașini adecvate de afară.

Racolarea lui Aur, cel cunoscut azi sub numele familiar de „Titi” Aur (cel mai de succes pilot român din toate timpurile), a fost o excelentă operațiune. În doar câteva

minute, la Mamaia, într-o cameră a unui hotel, perfectasem cel mai profitabil transfer din istoria echipei. Iar întrecerea cea mai valoroasă a campionatului, sub aspectul punctelor puse în joc, dar și al dificultăților, „Raliul României”, competiție întinsă pe vreo **700 km, și două zile**, a fost locul de desfășurare a unei bătălii epice pentru victorie. Una monumentală, cu atât mai mult cu cât era și fratricidă. Între Mălăuț-Grigorescu, pe Dacia Sport cu motor R5 Alpine, și inedita asociere Aur-Ionescu, pe obositul Peugeot. A învins Aur, și noi ca echipă. Luând astfel, o opțiune serioasă pentru încă un titlu.

Remarcabil s-au comportat în acest raliu echipajele conduse de Toma și Nuță. Cu patru mașini clasate în primele șapte locuri, putem afirma că succesul a fost unul de excepție pentru IATSA.

La Cluj, însă, echipa a terminat pe locul secund, după cei de la Colibași, pierzând astfel șefia clasamentului provizoriu. În mod normal, în acea cursă „Dacia” nu trebuie clasată, dar aceeași federație a intervenit, favorizând din nou o echipă de uzină.

Finala campionatului urma să se joace la sfârșitul lui octombrie, în zona Brașovului, unde iarna își intrase prematur în drepturi. Am reușit un rezultat bun grație eforturile cuplurilor Nuță-Dumitriu și Topală-Ștefan, încât am cucerit al doilea titlu la echipe! Mălăuț, Toma, Aur, ca și alți prim-tenori ai altora, rămăseseră înșirați prin zăpada acestui ultim drum ce ne-a purtat spre vârful ierarhiei.

Nu am nicio îndoială, cunoscătorii au remarcat, printre cei care și-au adus un aport desosebit la victoria echipei IATSA (rebotezată „Dacia Service Rally”), trei nume:

Unul dintre raliurile încheiate cu succes.

Constantin Aur, Dorin Toma, George Grigorescu. Oamenii care, peste foarte puțini ani, vor domina hegemonic lumea întrecerilor rutiere autohtone, monopolizând podiumurile finale ale campionatelor aceluia sfârșit de secol XX. De reținut că primul lor titlu a fost în 1991, cu echipa IATSA. Din nefericire, istoriile acestora vor fi scrise pentru alte formații, de pe alte meleaguri, fiindcă la finalul stagiunii ne-am despărțit de primii doi.

Sic transit gloria IATSA

În 1992 puteam obține un nou titlu la echipe, fiindcă învinsesem iar în „Raliul României”, dar cea care ne-a frustrat încă o dată de o asemenea reușită a fost tot Federația, prin două interpretări ciudate, flagrante, ale regulamentului.

Și a venit 1993. Supraviețuirea într-un asemenea sport, în condițiile în care toate prețurile explodaseră atingând niveluri paroxistice, prohibitive, ne întunecau tot mai puternic orizontul așteptărilor și speranțelor. Aproape să devină invizibile. Cu atât mai mult cu cât bugetul ne era din an în an mai ciuntit.

În fine, dispunând doar de fonduri precare, Mălăuț ne-a spus și el „la revedere”. Pentru a completa lotul de cinci mașini a trebuit să fac apel la „foști”. Însă acest apel nu simboliza altceva decât un uriaș salt înapoi.

Acum, în acest din urmă an, cele mai bune prestații le-am avut-o în primele două raliuri, totodată cele mai dure și mai galonate. Cel al României, și cel de la Cluj. Grație

bucureșteanului Florian Nuță, aflat la comenzile unui Opel Kadett, ce i-a permis să termine pe locul trei la general în prima dintre acestea, și lui „Toto” Topală, venit pe același loc, în aceeași ierarhie, în următoarea etapă. Ele au fost adevărate „cântece de lebadă” pentru echipă.

După care a început căderea. Definitivă și imparabilă. Jalonată de abandonuri și neparticipări ale celor care obținuseră acele ultime performanțe remarcabile. Iar cei prezenți la start, greu reușeau să facă rezultate. Practic, la încheierea campionatului din 1993 am dispărut și noi ca echipă. Agonizasem deja suficient pentru a mai vrea să încercăm să ne salvăm.

Nici condițiile interne nu ne mai dădeau speranțe. Devizul de cheltuieli pentru sezonul următor a așteptat în zadar pentru a fi aprobat. Se apropia prima cursă și noi nu achitasem taxele de afiliere la federație. Directorul economic al societății ne-a tăiat cu mare satisfacție toate sumele solicitate.

Drept concluzie, finală și concisă, trebuie subliniat că decisive în obținerea performanțelor au fost managementul echipei de sportivi și puternicul dispozitiv de asistență tehnică deplasat în teren, sub coordonarea unicului meu colaborator, Aurel Rusu. Nimeni nu a avut în acea perioadă o asemenea desfășurare de forțe. Ele au generat acel spirit de echipă ce a favorizat ca IATSA Pitești să-și asigure un loc aparte în Pantheonul automobilismului românesc. Punct.

Pregătiri pentru întoarcerea acasă.

Narcis-Ionuț GHERGHINA (12.10.1979 - 11.04.2008)

MOTTO:

„Chiar dacă uitarea este o lege a firii, există clipe, oameni și fapte care nu se uită!”

În ziua de 11.04. a.c. s-au împlinit 12 ani de la trecerea în veșnicie a bunului meu prieten și coleg de breaslă și generație, slujitor al muzei Clio, Narcis-Ionuț Gherghina. În amintirea frumoasei și sincerei noastre prietenii, care ne-a legat timp de 7 ani, voi evoca personalitatea sa deosebită. L-am cunoscut personal în sala de studiu a Centrului de Păstrare și Valorificare a Arhivelor Militare Istorice „General Radu Rosetti”, Arhivele Militare Române din Trivale într-o zi minunată de vară, în luna iulie a anului 2001, când, student fiind în anul III la Facultatea de Litere, Istorie și Jurnalistică, secția Istorie, din cadrul Universității „Lucian Blaga” din Sibiu, în vacanță, pe parcursul lunilor iulie și august același an, am cercetat tot fondul arhivistice existent creat de Regimentul „Radu Negru” nr. 28 Infanterie din județul Argeș în anii Primului Război Mondial 1916-1918, pregătindu-mi lucrarea de licență dedicată acestei unități militare, pentru examenul de absolvire a facultății pe care am finalizat-o în luna iunie a anului următor. Narcis, ca și mine, era în același an student la Facultatea de Litere, Filosofie și Jurnalism, secția Istorie-Muzeologie a Universității din Pitești și cerceta fondurile arhivistice privind războiul aerian în spațiul românesc, între anii 1943-1944, pasiunea vieții sale, pregătindu-și lucrarea de licență sub îndrumarea reputatului său coordonator, prof. univ. dr. Valeriu Florin Dobrinescu (25.04.1943-28.12.2003), lucrare intitulată „Istoria bombardamentelor americane asupra fostelor județe Argeș și Muscel. 1943-1944”, care a văzut lumina tiparului la Editura Carminis din Pitești în primăvara anului

prof. Florin-Gabriel RĂȚOI

următor, și pe care o va lansa public la data de 13.06.2002, în prezența unei prestigioase asistențe la Cercul Militar Pitești.

Ne-am împrietenit pe loc, deoarece am cunoscut un om deosebit, înzestrat de natură cu multe calități, o fire sensibilă, afectivă și comunicativă în preajma căruia te simțeai bine. L-am ajutat la pregătirea lucrării, sfătuindu-l să meargă la București și să ia legătura cu domnul prof. acad. Gabriel Ștrempel, care în acel moment îndeplinea funcția de director general al Bibliotecii Academiei Române, după ce anterior fusese din anul 1975 director adjunct, apoi din anul 1994 și până în anul 2006 director plin, iar până astăzi director general onorific, ajuns la vârsta de 93 de ani, membru de onoare din anul 1993 al Academiei Române, eu aflând de la domnia sa că între anii 1942-1945, fiind refugiat politic din Ardeal, originar din comuna Pomi a județului Satu Mare, urmasse clasele IV-VI la Liceul „Ion C. Brătianu” din Pitești și trăise experiența nefastă a celui de Al Doilea Război Mondial și a bombardamentelor anglo-americane asupra României și mai ales asupra orașului Pitești din 06.05.1944; mărturia sa, pe care colegul l-a cunoscut personal fiind consemnată în volumul amintit.

În anul IV de studenție, în vacanța de Sfintele Paști, i-am făcut o vizită acasă unde m-a primit cu o mare ospitalitate, la finalul căreia mi-a oferit un exemplar, cu o măgulitoare dedicație al lucrării sale de licență care tocmai fusese publicată, pe care o păstrez la loc de cinste în biblioteca mea și un exemplar, cu rugămintea de a-l înmâna domnului prof. univ. dr. Nicolae Jurca, fost decan între anii 1996-2000, șef al catedrei de istorie modernă și contemporană între anii 2000-2006 și profesor al facultății mele, o personalitate a mediului universitar și cultural sibian dispărută

și ea dintre noi la 25.09.2010, în vârstă de aproape 75 de ani. Cartea lui Narcis, o premieră despre războiul aerian desfășurat deasupra teritoriului actualului județ Argeș, s-a bucurat de o apreciere unanimă în mediul istoric, fiind salutată pozitiv de acad. Florin Constantiniu (08.04.1933-14.04.2012), membru corespondent din anul 1999 și titular din anul 2006 al Academiei Române, un mare reprezentant al istoriografiei românești contemporane, imediat după apariția sa, în paginile revistei naționale „Dosarele Istoriei” din numărul lunii iunie a anului 2002; acad. Constantiniu era impresionat de cercetările tânărului meu prieten și coleg, încurajându-l mereu în demersurile sale nobile. La moartea lui Narcis, acesta a semnat un articol comemorativ publicat în numărul lunii mai a anului 2008 al revistei naționale de istorie „Historia”.

Astfel, în viitorii 5 ani cu el am colaborat strâns. După absolvirea facultății, eu am intrat în învățământul preuniversitar, iar el a continuat cercetările, urmând o carieră destinată acestora, lucrând o perioadă de timp ca referent de specialitate la Arhivele Militare Române, iar apoi colaborator și director al revistei trimestriale de istorie „Restituiri Pitești” a —→

Mihail Diaconescu

(1937-2020)

Romancier, critic și istoric literar, teolog ortodox, Mihail Diaconescu s-a născut în localitatea Priboieni, comuna Vulturești, județul Argeș. Absolvent al Facultății de Filologie a Universității din București, doctor în filologie la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, membru titular al Uniunii Scriitorilor din România, a fost profesor de limba română, latină, logică și psihologie, muzeograf, cercetător și a colaborat cu numeroase reviste, inclusiv cu revista noastră. Proza sa a fost tradusă în germană, franceză, engleză, rusă, italiană (romanul *Depărtarea și timpul* - *Lo spazio e il tempo* - , a apărut la Milano anul acesta și trebuia lansat pe 4 martie).

Cetățean de onoare al județului Argeș, a fost primul redactor-șef al revistei *Argeș* (1966-1969), în perioada 2001-2003 a fost director al revistei *Argeș*, serie nouă. (S.F.)

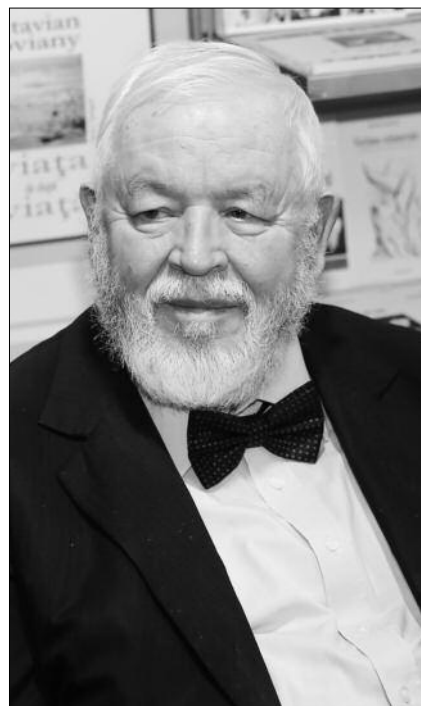
Cred că e bine ca măcar uneori, atunci când se așează la masa de lucru, în fața paginii albe, un scriitor - oricum ar fi el - să-și amintească de imensa lui responsabilitate ca preot pe pământ al creației divine.

Mihail Diaconescu

”Romancierul își petrece verile la Vulturești. De la începutul lunii mai până la mijlocul lui septembrie rămâne în casa de sus, pe care o moștenește de la părinții săi. Scrie acolo, fie la masa din bibliotecă, fie la cea de pe pălmar, susținut de dorința de a-și vedea încheiate cărțile care îl preocupă”. Tot într-o vară și tot la Vulturești l-am cunoscut și noi pe Mihail Diaconescu, acum câțiva ani. Au urmat alte câteva întâlniri în București și bucuria a rămas de fiecare dată aceeași. Am povestit de istorie și literatură și de toate punctele în care acestea se unesc și de felul în care se definesc reciproc;

de romanele sale istorice, precum și de lucrările de teologie ortodoxă, estetică, istoria artei, nuvele, articole și altele. Am pus chiar la cale câteva zeci de pagini despre istorie și personaje istorice în opera sa, pagini pe care să le scrie subsemnatul, dar care încă nu au prins viața (o vor face însă curând).

Fără doar și poate, de opera scriitorului Mihail Diaconescu mă leagă emoțiile. Mihail Diaconescu are atâta putere de a emoționa prin scrisul său încât îți poate împărtăși felul în care te raportezi la tine însuși, la istorie, literatură, la ceilalți, în înainte și după lecturarea scrierilor sale. Cărțile lui pot fi citite și recitite după o perioadă de timp tocmai pentru a le descoperi sensuri și idei neobservate înainte. Noi credem că unul dintre cele mai bune romane istorice citite (și nu au fost puține) și cu siguranță cel mai drag nouă din opera diaconesciană este ”Depărtarea și

timpul” (tradus, de altfel, recent, și în limba italiană). De la noi la alții este deopotrivă depărtare, precum și timp necesar pentru a o parcurge. Este depărtare fizică și e mai ales depărtare sufletească. Și mai presus de acestea, de la ce credem că știm despre noi la cine suntem noi în adevăr e poate depărtare și mai mare. Doar că aici, poate, dacă alegem, timpul pentru a o parcurge e împlinit cât am clipi din ochi. Și singurul criteriu și singurul adevăr este iubirea necondiționată. De la noi la Mihail Diaconescu este acum tot depărtare și timp și, mai ales, iubire. Vă îmbrățișez, prieten drag inimii mele!

Marin Toma

→ Centrului Cultural Pitești editată de această prestigioasă instituție de cultură aflată sub patronajul Consiliului Local și Primăriei Pitești, până la îmbolnăvirea și dispariția sa nemeritat de timpurie în luna când înfloresc narcisele, aceste gingașe flori ale primăverii.

În anii care i-au fost dați să trăiască pe acest pământ, s-a afirmat ca un autentic cercetător al arhivelor, publicând roadele muncii sale asidue și tenace în paginile unor reviste de

marcă județene „Restituiri Pitești”, „Argesis” și naționale - „Dosarele Istoriei”, concretizate în articole și studii, primind referințe favorabile și aprecieri pozitive din partea marilor istorici contemporani și a întregii comunități științifice, reușind să se înscrie la doctorat, la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” al Academiei Române din București.

Ne-am văzut și întâlnit pentru ultima dată la sfârșitul lunii septembrie a anului 2007, în fața Centrului Cultural Pitești, ocazie din

nou de a discuta despre istorie, înmânându-mi contra cost ultimul număr apărut, 3, al revistei „Restituiri Pitești”. La scurt timp s-a îmbolnăvit de o boală necruțătoare care i-a adus sfârșitul implacabil, despre care am aflat cu mare părere de rău. Nu l-am uitat și nu-l voi putea uita niciodată pe acest prieten și coleg drag, unul dintre puținii mei prieteni adevărați, a cărei lipsă mă doare și căruia îi păstrez o vie și pioasă amintire, așteptând momentul când ne vom revedea în infinitul univers.

Baia-Mare, 1988. Final de campionat. IATSA Pitești a cucerit primul său titlu la echipe. (Vezi pag. 25-29)